

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Virginija Vervečkaitė
Leidybos magistrantūros studijų programos

**LITUANISTINIO PAVELDO LEIDYBOS PROJEKTAS „LITUANISTINĖ
BIBLIOTEKA“ (1966-2001)**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Vadovė doc. dr. Alma Braziūnienė

Vilnius, 2010

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo autorius

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti

_____ (įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____ (data)

_____ (bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro / magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____ (instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____ (data)

_____ (instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu

_____ (recenzento vardas, pavardė)

_____ (data)

_____ (instituto/ katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau.

_____ (data)

_____ (recenzento parašas)

Vervečkaitė, Virginija

Ve 141 Lituanistinio paveldo leidybos projektas „Lituanistinė biblioteka“(1966–2001): magistro mokslo tiriamasis darbas / Virginija Vervečkaitė ; mokslinis vadovas doc. dr. A. Braziūnienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2010. – 70 lap. : lent. – Mašindr. – Santr. – Bibliogr.: p. 43–45 (44 pavad).

UDK 655:091.07 (474.5)

***Reikšminiai žodžiai:** lituanistinė biblioteka, lituanistika, leidyba, projektas, biblioteka, serija.*

Šio mokslo tiriamojo darbo objektas – Lietuvoje 1966–2001 metais išleisti 32 knygų serijos „Lituanistinė biblioteka“ leidiniai. Darbo tikslas – išanalizuoti leidybinį projektą „Lituanistinė biblioteka“ (1966–2001) ir nustatyti jo reikšmę Lietuvos leidybos istorijoje. Darbo uždaviniai: išsiaiškinti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybos aplinkybes; išanalizuoti serijos turinį ir repertuarą teminiu, chronologiniu, žanriniu ir kitais aspektais; ištirti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybos dinamiką ir tiražus 1966–2001 metais; nustatyti serijos parengimo principus ir tikslus; įvertinti 1966–2001 metais Lietuvoje išleistų „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių kokybę bei jų tinkamumą atlikti paskirtas funkcijas.

Naudojantis mokslinės literatūros analizės metodais, serialinių leidinių vertinimui taikant dokumentų turinio analizės metodą bei analitiniu-kritiniu metodu apibendrinus interviu su ekspertais gautus rezultatus prieita prie išvados, kad „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidimas buvo ne tik kapitalinis, analogų iki šiol neturintis lituanistinio paveldo leidybos projektas, bet ir kova už lietuvių bei valstybingumą. Nors serija buvo leidžiama be aiškesnės sistemos ji vertinga tuo, kad leidiniuose pirmą kartą publikuoti kai kurie lituanistikos paminklai, lietuvių tautos kultūrinis palikimas, sunkiai prieinami senieji raštai. Daugelis jų šiandien perleisti ir išsamiau, kiti, priešingai, perlaidų nesulaukė.

Serijos leidyba nutrūko dėl to, kad serijos leidiniai buvo visiškai nekomerciniai ir įdomūs tik specialistams, atgavus nepriklausomybę atsirado daug kitų lituanistinių paveldą publikuojančių serijų. Įtakos turėjo ir tai, kad valstybė finansavo tik dalį serijos leidinių leidybai reikiamos sumos, o pati leidykla savo lėšomis to daryti negalėjo.

Perspektyvos Lietuvoje atnaujinti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybą miglotos, tačiau pratęsiant serijos tradiciją būtų galima leisti XX a. pradžios, tarpukario, lietuvių raštiją. Tam reikia aukštos kvalifikacijos patyrusių specialistų, valstybės paramos.

TURINYS

Turinys.....	4
Įvadas.....	5
1. „Lituanistinės bibliotekos“ ištakos.....	10
1.1. Sovietmečio leidybos situacija.....	10
1.2. Sumanymas leisti seriją.....	12
2. „Lituanistinės bibliotekos“ repertuaras.....	15
2.1. Leidinių tipologinė klasifikacija.....	15
2.2. Serijos veikalų autoriai.....	26
3. „Lituanistinės bibliotekos“ leidybos dinamika ir tiražai.....	28
3.1. Serijos leidybos intensyvumas.....	28
3.2. Tiražai.....	30
4. „Lituanistinė biblioteka“ moksliniu tekstologiniu aspektu.....	35
4.1. Serijos parengimo principai.....	35
4.2. Meninis apipavidalinimas.....	37
Išvados.....	39
Lithuanistic heritage publishing project „Lithuanistic Library“ (1966-2001) (summary).....	41
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	43
Priedai.....	46
1 priedas. Abėcėlinis „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių sąrašas.....	46
2 priedas. Interviu su Vytautu Merkiu.....	48
3 priedas. Interviu su Vytautu Vanagu.....	55
4 priedas. Interviu su Romu Batūra.....	59
5 priedas. Serijos repertuaro analizė.....	63
6 priedas. Leidiniai pagal serijos leidybos intervalus.....	66
7 priedas. „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių tiražai.....	67
8 priedas. „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių numeracija.....	69
9 priedas. Reklaminis leidinys „Nauja knygų serija“.....	70

IVADAS

Dabartinės Lietuvos knygų leidybos sistemos ištakos siekia XX a. 9 dešimtmečio pabaigoje prasidėjusius pokyčius, kai atkūrus nepriklausomybę, valstybė atsiskė savo monopolijos leidyboje. Iki to laiko visa leidyba buvo kontroliuojama ir prižiūrima tarybinės cenzūros, leidžiami tik sovietinei ideologijai neprieštaraujantys leidiniai, cenzūra neleidusi visiškai atsiskleisti menininkams, slopinusi lietuvių tautos kultūros tautiškumą ir dvasingumą. Tačiau Lietuvos leidėjai net okupacinės valdžios ideologinės kontrolės sąlygomis išlaikė nacionalinės leidybos tęstinumą, pasirodė mokslo ir kultūros veikalų, turinčių išliekamosios vertės. Vienas iš jų – iki šiol analogų tarp lituanistinio paveldo serijų neturinti leidyklos „Vaga“ leista pirmoji tęstinė lituanistinė serija „Lituanistinė biblioteka“ (1966-2001).

Kadangi mokslo studijų kryptis susijusi su leidybine veikla, magistro mokslo tiriamojo darbo mokslinio tyrimo objektu nuspręsta pasirinkti „Lituanistinę biblioteką“ kaip lituanistinio paveldo leidybos projektą.

„Lituanistinės bibliotekos“ reikšmę lemia tai, kad tai buvo kapitalinis lituanistų darbas, didžiausias tęstinis lituanistinio paveldo leidybos projektas, kuriame publikuoti lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos paminklai, senosios lietuvių raštijos atstovų veikalų vertimai į lietuvių kalbą. Serija įpaveldino medžiaginės ir dvasinės kultūros palikimą, dokumentinį paveldą, kuris atspindi lietuvių tautos identitetą ir yra būtini išsaugoti.

Leisti seriją buvo drąsus užmojis, su ja sieta daug vilčių. Deja, nuo serijos leidimo pradžios praėjus 43 metams ir per 19 nepriklausomybės metų „Lituanistinė biblioteka“ nesulaukė išsamesnio mokslininkų tyrinėjimo, savo veiklos baruose jokio įdirbio neatliko nei kalbininkai, literatūrologai, nei kultūros ar leidybos istorikai. Taigi pasirinkta darbo tema yra novatoriška. Paskutinis serijos leidinys išėjo 2001 metais, neaišku, ar serija visiškai nustojo eiti, ar tik tai sustojo.

Šio mokslo tiriamojo **darbo objektas** – Lietuvoje 1966–2001 metais išleisti 32 „Lituanistinės bibliotekos“ leidiniai. **Darbo tikslas** – išanalizuoti leidybinį projektą „Lituanistinė biblioteka“ (1966–2001) ir nustatyti jo reikšmę Lietuvos leidybos istorijoje. Siekiant užsibrėžto tikslo keliami **uždaviniai**:

- Išsiaiškinti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybos aplinkybes.
- Išanalizuoti serijos turinį ir repertuarą teminiu, chronologiniu, žanriniu ir kitais aspektais.
- Ištirti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybos dinamiką ir tiražus 1966–2001 metais.
- Nustatyti serijos parengimo principus ir tikslus.

- Įvertinti 1966–2001 metais Lietuvoje išleistų „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių kokybę bei jų tinkamumą atlikti paskirtas funkcijas.

Rašant darbą naudotasi tokiais **metodais**:

- Mokslinės literatūros analizei – bendramoksliniu dokumentų analizės metodu, apibendrinimo ir lyginimo metodais.
- „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių vertinimui – dokumentų turinio analizės metodu, atvejo tyrimo būdu.
- Apibendrinant gautus interviu su ekspertais rezultatus – analitiniu-kritiniu metodu.

Darbas yra istoriografinio pobūdžio. Jame analizuojama Lietuvos knygos situacija sovietizacijos laikmečiu, „Lituanistinė bibliotekos“ ištakos, leidybos aktyvumas, leidinių repertuaras, tekstologinio parengimo principai. Daugiausia remtasi įvairiomis spausdintinėmis ir elektroninėmis lietuvių autorių publikacijomis apie dokumentinį paveldą, seriją, leidinių klasifikacijas, enciklopediniais straipsniais, interviu su ekspertais gauta informacija, taip pat Lietuvos valstybės centriname archyve esančia medžiaga.

Iki šiol „Lituanistinė biblioteka“, kaip jau buvo minėta, netyrinėta, seriją apibendrinančių darbų rasti nepavyko, teorinės medžiagos yra labai mažai. Informacija fragmentiška ir išblaškyta, dažniausiai serija minima kaip serija, į kurią įėjo lietuvių kalbos ir literatūros paminklai. Seriją, kalbėdama apie Lietuvos knygą okupacijų metais, mini knygotyrininkė Vanda Stonienė [31, p. 85], istorikas Gediminas Lesmaitis, apžvelgęs rašytinių LDK šaltinių publikavimą Lietuvoje 1990-2006 metais [20], literatūrologai Juozas Laurušas [17], Vanda Zaborskaitė [36], Visuotinės lietuvių enciklopedijos rengėjai [33, p. 485], išėivių kultūros, literatūros ir politikos žurnalo „Aidai“ rengėjai [30], lietuvių kultūros, knygos ir bibliografijos istorikas Vladas Žukas [38, 39], bet nuo detalesnių studijų jie susilaikė.

Visų pirma, į „Lituanistinės bibliotekos“ seriją siekiama pažvelgti kaip į dokumentinio paveldo publikavimo seriją, kuriame išsaugoti lietuvių raštijos paminklai. Dokumentas (lot. *documentum* – pavyzdys, liudijimas, įrodymas), laikmena, kurioje fiksuojama informacija, dažniausiai dokumentais vadinami spaudiniai, bet gali būti ir fotodokumentai, magnetinės laikmenos, optiniai diskai, garsiniai dokumentai [14, p. 92]. Lietuvių kalbos žodynas teigia, jog paveldas – *tai paveldėtas ir saugotinas medžiaginės ir dvasinės kultūros palikimas* [8, p. 530]. Iš čia – dokumentiniu paveldu laikytini iš praeities paveldėti ir saugomi reikšmingi spaudiniai ir nepublikuoti dokumentai.

Kita vertus, paveldosaugininkai iki šiol nesutaria, ką galima laikyti paveldu. Paveldosaugos teoretikė istorikė Rasa Čepaitienė teigia, kad šiandien Lietuvoje manoma, jog kultūros paveldas yra atsitiktinai iš praeities mus pasiekusios pavienės materialios istorijos liekanos. Dažniausiai paveldas tapatinamas su iškiliausiais istorijos, meno paminklais, kurių didžiausia vertė – retumas ir autentiškumas. XIX a. antrosios pusės Vakarų Europoje, kur formuojantis paminklų apsaugos teorijai ir praktikai, kultūros paveldas buvo tapatinamas su unikaliais meno šedevrais ar unikalių politinių įvykių materialiais pėdsakais dabartyje. Anot R. Čepaitienės, *sąvoka paminklas žymi išskirtinį, elitinį, reprezentatyvų kultūros palikimo faktą, nurodo į praeitį, o paveldas – universalų, demokratiškesnį, visiems prieinamą kultūros palikimo faktą, išreiškia tęstinumą ir perinamumą. Tačiau kitaip, negu „paminklas“, „paveldas“, remiantis bet kuriuo labiausiai paplitusiu sąvokos apibrėžimu, visų pirma nurodo į perdavimo-perėmimo veiksmą, praeities ir dabarties kartų ryšių tęstinumą* [6, p. 16].

J. Glemža aiškina, jog kultūros paveldas egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų, bet jo statusas priklauso nuo to, kaip jis ištirtas, įvertintas ir juridškai įteisintas [10, p. 6]. Profesoriaus Jurgio Bučo teigimu, *palikimas - ką mums praeitis palieka, o paveldo vertybės - ką mes iš jo pripažįstame kultūros savastimi. „Palikimas“ ir „paveldas“ – tai ne alternatyvos ir ne sinonimai, o vientiso istorinio proceso susietos tęstinumo ryšiu sudėtinės dalys, tai atidavimas ir perėmimas. Kultūros palikimu vadinami visi iš praeities išlikę kultūros objektai, kurie nėra juridškai įvardinami kaip vertės bei apsaugos dalykas ir turi tik reliktinę reikšmę, o kultūros paveldu reikėtų vadinti tuos palikimo reliktus, kuriais kiekviena visuomenės karta suinteresuota* [4, p. 135].

Savą požiūrį į kultūros paveldą turi filosofai. Anot Antano Maceinos, tradicijai priklauso visa, ką tauta yra sukūrusi amžių eigoje: pasakos, dainos, šokiai, dailė, literatūra, filosofija, religija, o svarbiausia kalba. Visa tai perduodama eina iš kartų į kartas. Kol tautos nemokėjo rašyti, tol tradicija buvo perduodama žodžiu. Išmokusios rašyti, jos užrašo ir pačią tradiciją bei naudoja raštą kaip perteikimo priemonę. Pats perdavimo būdas reikšmės neturi, svarbu, kad tautos sukurtas lobis būtų perduodamas [22, p. 368]. Patirtis yra tarsi kapitalas, kuris auga, bet kartu gali būti ir eikvojamas.

Lyginant aukščiau pateiktus apibrėžimus matomi bendrumai ir skirtumai. Visuose šaltiniuose minimi tie patys paveldo tikslai ir funkcijos, tačiau nėra vienareikšmiškai nubrėžtos ribos. Šiame mokslo tiriamajame darbe paveldu bus laikomi lituanistikos raštijos paminklai. Kad lietuvių kultūros lituanistinis paveldas išliktų, jį nuspręsta publikuoti serijoje.

Bibliotekininkystės mokslininkės Genovaitės Raguotienės teigimu, *serija (lot. series-eilė) – grupė leidinių, kuriuos vienija jų paskirtis, literatūros rūšis, tematika ar žanras, o autorių gali būti daug. Tokie leidiniai turi bendrą serijos pavadinimą (kiekviena atskira knyga – savo*

antraštę), yra vienodo formato, vienodai apipavidalinti. Serijos dar vadinamos *bibliotekomis*, praktikuojamas ir *knygynėlio* pavadinimas [28, p. 160]. Enciklopedinis knygotyros žodynas seriją apibūdina kaip grupę vienos tematikos ar paskirties leidinių, turinčių bendrą serijinę antraštę ir vienodai apipavidalintų. Kiekvienas leidinys, įeinantis į seriją (serijinis leidinys), turi savo antraštę ir autorių (jo gali ir nebūti). Serija gali būti numeruota (datuota) ir nenumeruota. Numeruotosios serijos numeriai nurodomi kiekviename jos leidinyje. Serijos leidinių skaičius paprastai leidėju numatomas iš anksto. Serijos gali būti skirstomos į dalis, vadinamas serijėlėmis [14, p. 328]. Serijos sudaromos iš knygų, jungiamų pagal rengėjų iš anksto nustatytus ir vartotojui lengvai atpažįstamus požymius. Jos visada išeina vienodu pavadinimu ir vienodai apipavidalintos. Serijos dažniausiai sudaromos remiantis paskirtimi, žanru, tematika, kūrinių verte ir pripažinimu, mokslo šaka, regionine tapatybe ir kitais kriterijais [15, p. 72]. Lietuvos standartizacijos departamento 2008 m. patvirtintas standartas „LST ISO 5127:2008“ serija leidžia pavadinti *serialinį leidinį, kurį sudaro grupė numeruotų arba nenumeruotų tomų, turinčių savo antraštę, bendrąją antraštę ir leidžiamų neapibrėžtais laiko tarpais* [29].

Kalbant apie dokumentinį paveldą, reiktų paminėti ir „įpaveldinimo“ sąvoką. Nors Lietuvių kalbos žodyne nerasime žodžio „įpaveldinimas“, tačiau jis realiai egzistuoja ir dokumentotyros, knygotyros specialistų yra dažnai vartojamas. Sąvoka „įpaveldinimas“ (*pranc. patrimonialisation*) pirmą kartą buvo pavartota prancūzų paveldosaugininko Jeano-Michelio Leniaud. Ji apibūdina materialiosios praeities liekanos pripažinimo paveldo vertybe procesą. Tam reikia vertę praradusį objektą paversti potencialia paveldo vertybe, estetinio, isorinio ir kitų kriterijų atitikimo bei tarpininkų įsikišimo. Taigi paveldas neegzistuoja pats savaime, turi būti įpaveldinimo procesas, turime pasirinkti, ką verta, o ko neverta saugoti [6, p. 22]. Įpaveldinimo metu daiktui, objektui suteikiame paveldo statusą, įtraukiame jį į paveldėtos ir saugotinos medžiaginės ir dvasinės kultūros palikimą. R.Čepaitienės teigimu, įpaveldinimui svarbūs trys nuo vienas kito priklausantys veiksniai: istorinė atmintis, istorija ir paveldas. Visi šie faktoriai tarsi sudaro trikampį. Egzistuoja skirtumas tarp praeities (to, kas įvyko), istorijos (selektyvių pastangų tai aprašyti), istorinės atminties ir paveldo (dabartinio, iš istorijos kylančio produkto).

Taigi rašto ir spaudos paminklų leidyba šiandien yra vienas iš svarbiausių įpaveldinimo atvejų. Senuosius raštijos paminklus, literatūros kūrinius bei kitus svarbius rašytinius kultūros paveldo fenomenus tekstologiškai sutvarkius – filologiškai ir istoriškai įvertinus, rekonstravus, patikslinus – rengiamas dokumentinis leidimas.

Mokslo tiriamajame darbe „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių sąrašas sudarytas nagrinėjant Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Vilniaus universiteto bibliotekos, Lietuvos mokslų akademijos bei LIBIS suvestinio Lietuvos bibliotekų elektroninių katalogų įrašus, ieškant

žodžių junginio „*lituanistinė biblioteka*“, žodžių „*serija*“, „*biblioteka*“. Vėliau pasirinkti leidiniai peržiūrėti *de visu*. Tai leido darbo autorei pačiai įvertinti išleistų leidinių kokybę, atrinkti leidinius priskiriant juos „Lituanistinės bibliotekos“ serijai.

Darbe pateikiama statistinė medžiaga buvo surinkta ir apdorota darbo autorės, jos sudarytos lentelės ir diagramos, parengtos iliustracijos. Remtasi elektroninių katalogų įrašuose ir knygų metrikose bei įvaduose, komentaruose ar pratarmėse esančia informacija apie leidėjus, tiražus, leidimo priežastis, kita darbui aktualia informacija.

Darbas gali būti naudingas socialinius ir humanitarinius mokslus studijuojantiems studentams, ypač literatūrologijos, knygotyros, leidybos sričių specialistams bei tyrinėtojams. Jis sudaro galimybę susipažinti su paveldo publikacijų leidybinės veiklos specifika ir tendencijomis.

1. „LITUANISTINĖS BIBLIOTEKOS“ IŠTAKOS

1.1. Sovietmečio leidybos situacija

„Lituanistinė biblioteka“ – antrosios sovietinės okupacijos metais (1944–1990) ir pirmuoju atkurtos Nepriklausomybės dešimtmečiu vykdytas lituanistinio paveldo leidybos projektas (1966–2001). Prieš pradėdant analizuoti seriją būtina išsiaiškinti, kokiam istoriniame bei socialiniame kontekste gimė idėja leisti šią seriją.

1944 metais Sovietų Sąjungai iš naujo okupavus Lietuvą, visa šalies ekonomika ir kultūros struktūra imta griežtai kontroliuoti pagal SSRS modelį, neatsižvelgiant į Lietuvoje susiklosčiusias istorines, kultūrinės, religines tradicijas ir bendrą tautos patirtį [31, p.76].

Visa sovietų okupacijos metų leidyba buvo valstybinė, monopolizuota ir centralizuota, o bet kokia privati iniciatyva buvo uždrausta. Tik sovietinė vyriausybė ir komunistų partija priimdavo nutarimus steigti leidyklas, jas tvarkyti, teikti leidybos teises įstaigoms ir organizacijoms.

1944 metų vasarą Vilniuje darbą pradėjo LSSR Valstybinė leidykla, kuri 1945 metais LSSR Liaudies komisarų tarybos nutarimu buvo reorganizuota į keturias specializuotas leidyklas – politinės literatūros, enciklopedijų, žodynų ir mokslinės literatūros, pedagoginės literatūros ir grožinės literatūros. 1949 metais visoms joms vadovavo Vyriausioji poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos reikalų valdyba prie LSSR Ministrų Tarybos. 1953 metais leidyklos buvo perduotos Kultūros ministerijai. 1963 metais leidybinis darbas buvo pertvarkomas visos Sovietų Sąjungos mastu, taip pat ir Lietuvoje. Leidybai vadovauti buvo įsteigtas sąjunginis Spaudos komitetas, o Lietuvoje jam pavaldus buvo respublikinis spaudos komitetas, kuris 1972 metais pervadintas LSSR leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komitetu. Visai Lietuvos knygų leidybos, gamybos ir platinimo organizacijai jis vadovavo iki nepriklausomybės atkūrimo [31, p. 78].

1964 metais Lietuvos leidykloms Maskvos pavyzdžiu buvo duoti nauji pavadinimai, leidyklos tapo specializuotomis. Politinės literatūros leidykla tapo „Mintis“, pedagoginės – „Šviesa“, grožinės – „Vaga“.

Aptariamam laikotarpiu Lietuvos leidyklos vidutiniškai išleisdavo apie pusę leidinių. Likusią dalį leidybinės produkcijos, kuri buvo vadinama žinybine, leisdavo įstaigos ir organizacijos, kurioms LKP CK nutarimu vyriausybė duodavo leidybos teisę.

Lietuvos leidėjai sovietmečiu turėjo tik minimalų savarankiškumą. Leidyklos neturėjo teisės pačios nusistatyti darbo planų, jų apimties. Leidėjų sudaryti leidybinio darbo planai buvo priekabiausiai svarstomi, koreguojami ir tvirtinami ne tik Spaudos komitete, bet ir Lietuvos komunistų partijos

Centriniame komitete, atitinkamose Maskvos įstaigose. Aukščiausiose leidyklų planų tvirtinimo grandyse buvo įdėmiai žiūrima, ar pakankamai juose yra numatyta bolševizmo klasikų veikalų, kokį procentą sudaro rusų ir kitų sovietinių autorių knygos, kokius užsienio šalių autorių veikalus numatoma leisti. Tačiau ir patvirtintas planuose rankraštis ne visada tapdavo knyga. Visuose knygos gamybos etapuose veikė budri cenzūra, kuri turėjo užtikrinti tik komunistinei ideologijai palankios knygos pasirodymą.

Prasidėjus politinei pertvarkai, buvo paskelbta, kad Glavlitas¹ atsisako ideologinės cenzūros ir imsis saugoti tik valstybines paslaptis. Pertvarkant cenzūrą, buvo remiamasi 1988 metų spalio 5 dienos SSRS Ministrų tarybos nutarimu Dėl valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo generalinės schemos, pagal kurį Glavlitas tapo specialaus redagavimo ūkiskaitine institucija. Tačiau Lietuvos leidėjai jau nereagavo į bandymus toliau kontroliuoti jų veiklą, ir sovietinė cenzūra žlugo. 1990 metais vasario 26 dieną Glavlitas LSSR Ministrų Tarybos nutarimu buvo panaikintas [31, p. 83].

Sovietinis Lietuvos knygų repertuaras nuo pirmųjų pokario metų iki paskutiniojo okupacijos dešimtmečio patyrė ryškių pokyčių turinio ir išliekamosios vertės prasme. Pirmaisiais pokario metais daugiausia buvo leidžiama propogandinės agitacinės, politinės literatūros, komunistų partijos vyriausybės nutarimų.

Švelnėjant politinei situacijai, į valdžią atėjus Nikitai Chruščiovui ir prasidėjus „atšilimui“, ėmė keistis požiūris į repertuaro prioritetus. 6-ojo dešimtmečio politinis „atšilimas“ žadėjo poslinkius ir Lietuvos kultūriniame gyvenime. Buvo bandoma pertvarkyti kultūros ir švietimo įstaigų sistemą, atstatyti istorijos ir kultūros paminklus. Tačiau ir naujomis sąlygomis centralizmas, ideologinė cenzūra neleido visiškai atsiskleisti menininkams, slopino kultūros tautiškumą ir dvasingumą. Leidyboje mažėjo propogandinės visuomeninės-politinės literatūros, plėtėsi mokslinės knygos leidyba, tvirtas pozicijas, ypač devintuoju dešimtmečiu, užėmė mokomoji literatūra.

Prasidėjus atšilimui, SSRS okupuotuose kraštuose pradėjo ryškiau reikštis nacionalizmas. Vis didesnes pozicijas šalies kultūriniame gyvenime pradėjo užimti leidykla „Vaga“, leidusi grožinę literatūrą, literatūros mokslo ir kritikos knygas, tautosakos rinkinius, dailėtyros ir teatrologijos veikalus, dailės albumus, natas. Grožinės literatūros originalioji kūryba buvo leidžiama atskirais veikalais ir daigiatomiais raštais.

Taigi, nepaisant gilios Lietuvos sovietizacijos, inteligentų tarpe kilo idėja leisti lituanistinio paveldo leidybos projektą „Lituanistinė biblioteka“.

---

¹ Glavlitas – *Glavnoje literaturnoje upravlenije*, TSRS (SSSR) kultūros, literatūros, spaudos visų rūšių (karinės, politinės, ideologinės ir kt.) išankstinės ir represinės cenzūros institucija [15, p. 362].

1.2. Sumanymas leisti seriją

Šeštajame dešimtmetyje lietuviška kultūra išgyveno visuotinį pakilimą. Prasidėjęs atšilimo laikotarpis įkvėpė pradėti įgyvendinti lituanistinio paveldo leidybos projektą „Lituanistinė biblioteka“, turėjusį puoselėti nacionalinius jausmus, išsaugoti lituanistikos paminklus. Kadangi serija buvo kultūrinio, literatūrinio palikimo pobūdžio, šis darbas buvo patikėtas leidyklai „Vagai“, kurios, kaip teigia istorikas Vytautas Merkys, *gryna kryptis ir buvo kultūros paveldo publikavimas* [12].

Rašant šį magistrinį darbą, siekiant sužinoti apie serijos leidybos ištakas, buvo susiekta su dabartine leidyklos „Vaga“ vadovybe. Įstaigos atstovai atsakė, kad jie reikiamos informacijos neturi. Buvo rekomenduota kreiptis į Lietuvos centrinę valstybės archyvą, kur saugomas senasis leidyklos archyvas, bei galima susipažinti su „Lituanistinės bibliotekos“ serijos planais, „Vagos“ vadovybės, redakcinės komisijos posėdžių protokolais [18].

Apsilankius Lietuvos centriniame valstybės archyve, Lietuvos literatūros ir meno archyvų fonde, kur saugomi „Vagos“ dokumentai ir tikėtasi rasti dokumentų, liudijančių apie sumanymą leisti seriją, to padaryti nepavyko. Peržvelgus leidyklos „Vaga“ fondą, 1960–1991 metų apyrašus ir bylas, nerasta leidyklos vadovybės ar redakcinės komisijos posėdžių protokolų, kurie liudytų, jog nuspręsta leisti „Lituanistinės bibliotekos“ seriją. Taip pat leidyklos metų veiklos planuose neaptikta, kokius serijos leidinius planuojama kasmet išleisti. Gali būti, kad, leidyklos senuosius dokumentus gabenant nuolatiniam saugojimui į Centrinį archyvą, jie pasimetė.

Daugiau detalių apie serijos ištakas pavyko sužinoti per interviu su leidinius rengusiais asmenimis (žr. Priedus). „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidimui reikėjo sovietinės valdžios palankumą turinčios redakcinės komisijos. Kaip teigia V. Merkys, tokioms serijoms kaip „Lituanistinė biblioteka“ reikėjo gero užnugario, redakcinės komisijos buvo sudaromi iš valdžiai artimų žmonių [12]. Pasak V. Merkio, pagrindinis serijos iniciatorius buvo tuometis „Vagos“ leidyklos direktorius Jurgis Tornau. J. Tornau iki tapimo „Vagos“ vadovu buvo komunistas, 16-os Lietuvos divizijos karys, aukštų valdžios įstaigų tarnautojas. J. Tornau prisijungti prie serijos leidimo pakvietė istoriką, Lietuvos komunistų partijos veikėją Jurgį Jurginį. Tuo tarpu ilgametį „Lituanistinės bibliotekos“ redakcinės komisijos pirmininką, jai vadovavusį 1966–1986 metais, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorių Kostą Korsaką, V. Merkys taip pat apibūdina kaip valdžiai artimą, ištikimą žmogų, autoritetą. „Lituanistinės bibliotekos“ redkomisijos nariais buvo ir Partijos istorijos instituto direktorius Romas Šarmaitis, LTSR liaudies rašytojas Antanas Venclova, „Vagos“ leidyklos vyriausiasis redaktorius poetas Alfonsas Maldonis, Jonas Pilypaitis, klasikinės

filologijos specialistas Henrikas Zabulis, marksizmui prijauciantis Kazimieras Ambrasas. Serijos redakcinė komisija buvo surinkta tokia, kad būtų palanki oficialiajai valdžiai, sovietmečiu ji nekito, redkolegijai pirmininkavo K. Korsakas. Serijos leidybai reikėjo kolektyvinės atsakomybės ir, be abejo, aukščiausio lygio savo srities profesionalų. Kaip teigia, V. Merkys, *tokioms serijoms kaip „Lituanistinė biblioteka“ reikėjo gero užnugario. Jeigu bus koks vienas atsakingas redaktorius, kaip seniau būdavo, tai dabar reikėjo kolektyvinės atsakomybės. Buvo sudaromos redakcinės komisijos iš valdžiai artimų žmonių. Jie buvo lyg skydas, priedanga, kad, jeigu kas pradės abejoti „a, čia tokie vyrai vadovauja, tai jie žino, ką daro“.* (...) Redkolegija buvo sudaryta tokia, kad ta kolektyvinė atsakomybė jau būtų iš tikrųjų sviri ir, jeigu kažkas nepatiko ar ką, kad vieno žmogaus nenulinčiuotu, neapkaltintu. Kai jau tiek ir tokių garbingų žmonių, tai tas kritikavimas sunkesnis [12].

Atgavus nepriklausomybę redakcinės komisijos pirmininku buvo literatūros tyrinėtojas, kritikas Jonas Lankutis, jai vadovavęs 1987–1995 metais, vėliau ši pareigybė išvis išnyko. *Leidyklos direktorius buvo atsakingas už visos leidyklos visumą, o vyr. redaktorius – už ideologiją,* – konstatavo V. Vanagas [13].

Nepalankiai susiklosčius istorinėms aplinkybėms, lietuvių kultūra negalėjo pasigirti ypatingai turtingais ir gausiais raštijos paminklų rinkiniais, o ir kas turėta – nuolat niokojo okupacijos ir karai. Valdžios palankumą pelnusi redkolegija sugebėjo įtikinti Spaudos komitetą, jog būtina išsaugoti senuosius lietuvių raštijos paminklus – dokumentinį paveldą. Kai kurių svarbių dokumentų, knygų ar rankraščių buvo likę vos vienas kitas egzempliorius, kitų išvis neišlikę. Siekiant išsaugoti išlikusius ypač vertingus senuosius knygų egzempliorius ir suteikti galimybę jais naudotis mokslininkams, tyrėjams bei plačiajai visuomenei ir buvo leista „Lituanistinė biblioteka“. Nors nemažai išliekamosios vertės lietuvių autorių darbų spausdinta lygiagrečiaiėjusiose „Versmių“ (1970–1990), „Lietuvos mokslo paminklų“ (1982–1996) serijose, tačiau šios serijos buvo ne grynai lituanistinio pobūdžio. Taip pat buvo parengti daugelio rašytojų *Raštai*. „Lituanistinės bibliotekos“ leidėjai sumanė visuomenei pateikti lituanistikai reikšmingų grožinės literatūros, istoriografijos, kultūros istorijos, etnologijos, kalbotyros, folkloristikos ir kitus veikalus, žadinti tautinę savimonę. Serijoje leisti tekstai, kurie lyg ir nedrausti buvo, bet visuomenei nelabai žinomi ir prieinami [13]. Redkolegija svarstė, kokia forma tai geriau padaryti. „Įpaveldinimui“ buvo pasirinkta serijos leidyba, laikytasi jos leidybos principų, sugalvotas lituanistinis serijos pavadinimas. „Lituanistinėje bibliotekoje“ pasirodė tų autorių leidiniai, kurie ne serijoje jokiū būdu būtų neišėję dėl ideologinių priežasčių.

Kultūros žmonių ir visuomenės gretose ketinimas leisti lituanistinę knygų seriją buvo sutiktas pakiliai. „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje išėjo 32, daugiau kaip dvidešimt trijų autorių

knygos, lietuvių kalbos ir literatūros paminklai, senosios lietuvių raštijos atstovų veikalų vertimai į lietuvių kalbą. Kita vertus, nors buvo gautas leidimas serijai, jos sudarytojai, rengėjai turėjo vadovautis sovietine ideologija. Ne tik iš autorių, bet ir iš leidėjų buvo reikalaujama politinio budrumo ir atsakomybės už leidinio turinį. Leidyklose buvo sudaromos patariamąsios specialistų tarybos, visi rankraščiai recenzuojami ideologiškai patikimų recenzentų. Jei leidyklos išleisdavo knygą su „ideologinėmis klaidomis“, jų laukdavo griežta LKP CK ar net SSKP CK kritika. Nežiūrint to, lituanistinės serijos leidimas žymėjo naują etapą Lietuvos kultūriniame gyvenime.

1 iliustracija. „Lituanistinės bibliotekos“ leidiniai

2. „LITUANISTINĖS BIBLIOTEKOS“ REPERTUARAS

2.1. Leidinių tipologinė klasifikacija

Sovietmečiu pagrindinis dėmesys skirtas tarybinei literatūrai, visi leidiniai buvo prižiūrimi pagrindinių cenzūrų įstaigų. Nežiūrint to, Lietuvos inteligentijos atstovai surado atsvarą. Buvo pradėti leisti lietuvių tautai reikšmingi literatūros ar istorijos paminklai. „Lituanistinės bibliotekos“ repertuarą galima suskirstyti į dvi dalis – sovietmečio ir nepriklausomybės. Šiais laikotarpiais repertuaras patyrė ryškių skirtumų turinio prasme, bet apie juos bus kalbama vėliau. Serijoje iš viso išėjo 32 leidiniai: Juozo Andziulaičio-Kalnėno „Raštai“, Valerijono Ažukalnio-Zagurskio „Raštai lietuviški“, Antano Baranausko „Raštų“ dvitomis, Jono Basanavičiaus „Rinktiniai raštai“, Simono Daukanto „Istorijos žemaitiškos“, „Raštų“ dvitomiais, „Vertimai ir sekimai“, Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“, Jono Goštauto „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, Mikalojaus Husoviano „Giesmė apie stumbrą“, Lauryno Ivinskio „Raštai“, Liudviko Adomo Jucevičiaus „Mokyti žemaičiai“, Keturakio „Rinktiniai raštai“, Alberto Vijųko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“, Jono Lasickio „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, rinkiniai „Lietuvinkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, „Lietuvių didaktinė proza“, „Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“, Vygando Marburgiečio „Naujoji Prūsijos kronika“, Martyno Mažvydo „Pirmoji lietuviška knyga“, Mykolo Lietuvio „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius: dešimt įvairaus istorinio turinio fragmentų“, Vinco Pietario „Rinktiniai raštai“, Pilypo Ruigio „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“, Simono Stanevičiaus „Raštai“, Jono Šliūpo „Rinktiniai raštai“, Antano Tatarės „Pamokslai išminties ir teisybės“, Motiejaus Valančiaus „Raštų“ dvitomis ir Vydūno „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (žr. 1 priedą).

Neaišku, ar „Lituanistinė biblioteka“ turėjo numatytą leidinių planą. Tai liudijančių oficialių dokumentų, kaip jau minėta anksčiau, nerasta. Tam tikros informacijos apie serijoje numatomus išleisti autorius ir jų kūrinius galima gauti iš 1967 metais išleisto ir tik Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje vienu egzemplioriumi išlikusio reklaminio leidinio „Nauja knygų serija „Lituanistinė biblioteka“ (žr. 9 priedą). 8 puslapių brošiūrėlėje patraukliai informuojama apie naują seriją ir joje ketinamas leisti knygas. Lankstinuko leidėjai skaitytoją informuoja, kad *serijoje bus skelbiami, visų pirma, lietuvių kultūros ir literatūros paminklai: senosios lietuvių raštijos autoriai, rašiusieji kitomis kalbomis, svetimi autoriai, rašiusieji apie Lietuvą ir lietuvius* [26]. Informaciniame leidinyje teigiama, kad *leidiniai bus aprūpinti išsamiais įvadais, komentarais bei įvairiais priedais, o kai kurie senieji tekstai bus pateikiami fotografuotiniu*

būdu. Leidėjai skaitytoją supažindina su pirmąja serijos knyga – Mykolo Lietuvio veikalu „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“. Pateikiama leidinio anotacija, nurodomi rengėjai. Taip pat brošiūrėlėje anonsuojama, kad 1967 metais pasirodys Jono Goštauto „Ponas teisėjaitis arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, Simono Stanevičiaus „Raštai“. Pateikiamos fotografuotos autorių kūrybos ištraukos, parašytos originalo kalba, keliais sakiniais anotuojamas leidinys. Brošiūrėlės pabaigoje jos rengėjai nurodo, kad „*Lituanistinės bibliotekos*“ serijoje numatoma *Simono Daukanto, Antano Baranausko, Vinco Kudirkos (neišėjo), Jono Basanavičiaus ir kitų rašytojų kūrybos leidimai*. Deja, apie tolimesnius ir detalesnius serijos planus nekalbama. Pabrėžiama, kad *visi lituanistai – mokslo darbuotojai, mokytojai, studentai ir literatai – „Lituanistinės bibliotekos“ knygoje ras daug naujos, vertingos, unikaliuos medžiagos*. Taigi leidėjai aiškiai orientuoja, kad serija bus lituanistinis projektas.

Nors reklaminius leidinius „Nauja knygų serija Lituanistinė biblioteka“ teikia mažai informacijos, bet galime daryti prielaidas, kad serijos leidėjai buvo numatę serijos koncepciją, tačiau, kokie joje konkrečiai eis leidiniai – tik preliminariai. Kita vertus, menkas numatomų išleisti autorių sąrašas liudija, kad leidėjai, nebuvo griežtai nusistatę, kokius leidinius išleis, serija leista be aiškesnės sistemos, buvusi atvira. Tai vėliau patvirtino ir darbo autorės priertos išvados.

Be to, 10 tūkst. tiražu išleistas reklaminius leidinys byloja ir tai, kad leidėjams rūpėjo knygos reklama, kiti marketingo dalykai, kiek apskritai apie juos galima kalbėti sovietinėje epochoje. Panašių reklaminių leidinių leidimas „Vagai“ buvo ne naujiena.

Dar vienas šaltinis suteikiantis informacijos apie planuojamus leidinius – kai kurių knygų pabaigoje esantys priedašai „Serijoje planuojama išleisti“. Įdomu pastebėti, kad 1985 metų P. Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronikoje“ nurodoma, jog, be kitų leidinių, planuojama išleisti Jono iš Vislicos „Prūsų karą“. Šis leidinys serijoje neišėjo.

Vertingų duomenų apie „Lituanistinės bibliotekos“ repertuarą pateikia knygotyros profesorius Vladas Žukas artimai bendravęs su ilgamečiu serijos redakcinės komisijos pirmininku K. Korsaku ir vienu iš serijos iniciatorių A. Venclova. V. Žukas prisimena, kai dar 1966 metais buvo tik planuojama pradėti leisti lituanistikos paminklų seriją [39, p.129]. Kartą jis kalbėjo su A. Venclova apie šią seriją. A. Venclova teigė, kad serijai reikia sugalvoti tinkamą pavadinimą, svarstė, koks variantas būtų geriausias. Tuomet pirmaisiais serijos numeriais, anot A. Venclovos, turėjo būti M. Lietuvis ir S. Stanevičius, S. Daukanto, M. Valančiaus bus išleisti net keli tomai, bus būtina serijoje išleisti „labai įdomų“ J. Basanavičiaus tomą, kai kas šiai serijai bus išversta iš vokiečių, lenkų kalbų. Savo ruožtu, V. Žukas serijoje pasiūlė išleisti prozininko Mikalojaus Akelaičio raštus.

Pasak V. Žuko, apie 1980 metus K. Korsakas ir kalbininkas Jonas Palionis kalbėjosi apie Vakarų Vokietijos profesorių Friedrichą Scholzą, kuris lankėsi Lietuvoje, ir siūlė kartu leisti Jono Bretkūno verstą „Bibliją“ [38, p.59]. K. Korsakas teigė, kad tai būtų ilgas nemažo kolektyvo darbas ir vokiečių profesorius nenuvokia, kaip sunku perrašyti J. Bretkūno rankraščius. J. Palionis ragino Lietuvių kalbos ir literatūros institutą pradėti „Bibliją“ leisti sąsiuviniais, bet K. Korsakas tam nepritarė, motyvuodamas tuo, kad ilgas darbas niekam tikęs, *čia ne šiaip sau tekstas, o „Biblija“* [38, p. 59]. J. Palionis priekaištavo K. Korsakui, kad jis išbraukė J. Bretkūno „Bibliją“ iš „Lituanistinės bibliotekos“ serijos. K. Korsakas taip pat yra sakęs, kad J. Bretkūno „Raštai“ J. Palonio paruošti kitaip negu kiti „Lituanistinės bibliotekos“ tomai. Parengėjas nesutiko transkribuoti dabartine rašyba, o tai prieštaravo serijos principams. Be to, į J. Bretkūno „Raštus“ buvo įdėta bibliografijos rodyklė, kas buvo nebūdinga serijai. Tikėtina, kad dėl šių priežasčių ir buvo atsisakyta seriją papildyti J. Bretkūno „Raštų“ tomu. Be abejo, tai tik oficialios priežastys dėl kurių neišėjo J. Bretkūno „Raštai“. K. Korsakas, būdamas valdžiai artimu žmogumi, jos nurodymais vengė katalikiško turinio knygų.

Taigi, kaip matyti iš aukščiau pateiktų duomenų, serija galėjo būti ir platesnė. Be 32 serijos leidinių joje buvo numatyta išleisti V. Kudirkos, M. Akelaičio, J. Bretkūno, Jono Visliciečio raštus.

Kaip interviu pažymėjo V. Merkys, iš pradžių serijoje buvo sugalvota leisti įvairias kultūrinės įdomybes. Šį faktą iliustruoja tai, kad pirmasis serialinis leidinys buvo Mykolo Lietuvio veikalas „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“: *Buvo skelbiami tie dalykai, kurie įdomūs, bet nebuvo atskirai skelbiami. Tai ten visus raštus paimti – ir Valančiaus, ir Šliūpo, ir Basanavičiaus, ir Lietuvos metraščių, „Peto Dusburgiečio kroniką“, ir visa kita. Tai čia toks platus kultūros suvokimas, į kurį įeina ir literatūros kūriniai, ir istorijos šaltiniai, kurie pokario metais buvo ignoruojami arba tiesiog jų neįmanoma buvo ištisai spausdinti* [12].

Redakcinė komisija pati inicijuodavo vienos ar kitos knygos išleidimą, ieškojo kompetentingų asmenų parengti leidiniui. Dažnai iniciatyva leisti serialinį leidinį ateidavo, kai į leidyklą kreipdavosi suinteresuoti asmenys. Kaip pažymi istorikas R. Batūra, sprendimas leisti vieną ar kitą leidinį priklausydavo kartais ir nuo *autorius, kartais ir komisijos nariai pasiūlydavo įtraukti tokį veikalą. Kūrybiškas buvo darbas, o ne kažkoks standartas ar iš karto numatytas* [11]. V. Merkys sakė, kad *redkolegija sulaukdavo daug pasiūlyimų, pati atrinkdavo kas realu, kas tinka. Siūlyta leisti ir tų rašytojų raštus, kurie galėjo išeiti ir ne serijoje. Juos paprastai atmesdavo, o dėdavo tikrai tuos, kurie be šitos serijos išeiti negalėdavo* [12]. Be to, ne visada redkolegijos patvirtinimas garantuodavo, kad leidinys tikrai išeis. Kaip teigia V. Merkys, *redaktorių kolegija sumanydavo, bet matote, ką reiškia leisti? Juk ėjo planavimas kiekvieniems metams. Surašydavo*

planuose, ką siūloma leisti, leidinį įrašydavo iš tos serijos. Būdavo anotacija. Anotacija tokia pati ideologiškai būdavo. Joje pasakyta, kad knyga bus labai naudinga ideologiniu požiūriu. Šitas planas, kurį sudarydavo leidykla, eidavo į Spaudos komitetą. Tas komitetas sudarydavo suvestinį visos Lietuvos leidyklų planą ir teikdavo Centro komiteto propogandos, mokslo skyriui rodydavo. Paskui, jeigu jie ten aprobuodavo, siūsdavo į Maskvą aprobacijai, versdavo į rusų kalbą. Matote, kiek pakopų buvo ketinamam leisti leidiniui. Tai čia ne šiaip sau individualus sugalvojimas. Individualus – tik pradiniam etape [12].

Apibendrinant aukščiau pasakytis teiginius galima daryti išvadą, kad serijoje leisti tik tie kūriniai, veikalai, kurie negalėjo pasirodyti kaip pavieniai leidiniai. Leidykla stengėsi leisti ne primityvią oficialiąją literatūrą, plačiau paskelbti lituanistinę medžiagą. Nors serijoje nuoseklumo ar aiškios sistemos nebuvo, bet žiūrėta, kokius autorius, veikalus leisti, veikė budri cenzūra, rengiant leidinius, ypač – berašant dar tik planuojamo leidinio anotacijas, o vėliau įvadinius straipsnius ar komentarus, reikėdavo laikytis ir išlaikyti sovietinės ideologijos propoguotų „tautų draugystės“, „didžiosios rusų tautos“ nuostatų [13]. Leidinys pereidavo griežtą kontrolę. Naivu būtų tvirtinti, kad cenzoriai sėdėjo tiktai Glavlite. Čia sėdėdavo „kadrai“ – specialiai paruošti, pagal slaptas instrukcijas dirbantys, įvairias ideologinio režimo užduotis atliekantys tarnautojai. Pradinis cenzūravimo darbas būdavo atliekamas leidyklų bei spaudos leidinių redakcijose, jų redaktorių, skaitant autorių pateiktus rankraščius [23, p. 51]. Be abejo, atgavus nepriklausomybę situacija pasikeitė, požiūris tapo liberalesnis ir leidėjai įgijo daugiau laisvės.

Sovietinės epochos suvaržymus iliustruoja faktas, kad 1979 metais spaustuvėje buvo sunaikinta išversta iš lotynų į lietuvių kalbą pirmoji spausdinta Lietuvos istorija – A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ – ir nubaustas ją redagavęs Jonas Pilypaitis. Kolonijinei rusifikavimo politikai buvo neparanki Lietuvos istorija, todėl ją stengtasi nutylėti arba falsifikuoti. Kaip buvo minėta anksčiau, serijos leidiniai buvo cenzūruojami, tačiau, anot V. Merkio, Glavlito įsakymu senieji raštai iki XVIII a. ar iki XIX a. vid. galėjo eiti necenzūruojami, tokių leidinių cenzūruoti reikėjo tik įvadą, komentarus. Taip nutiko su A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ – įvadinis straipsnis, komentarai cenzūrai neužkliuvo, tačiau pats tekstas greičiausiai liko neskaitytas. A. Vijūkas-Kojelavičius jame neigiamai atsiliepė apie rusus. Knyga jau buvo suredaguota, spaustuvėje surinkta ir išspausdintos korektūros. Kaip pamena V. Merkys, *atrodė, kad viskas gerai, bet atsirado tokia veikli redaktorė (redaktorė irgi tam tikras cenzorius buvo, jai kliūdavo, kaip ji čia nematė) Marija Senkuvienė. Ji savo iniciatyva į Centro komitetą nuėjo atsiklausti, kažin ar galima tokį dalyką leisti, juk tai lietuvių-rusų tautų draugystei kenkia, parašyta*

ten apie lietuvių-rusų karus, nepagarbiai kalbama apie Maskvos didžiąją kunigaikštystę, maskolius ir pan. Na, ir stop, viskas. Šis tomas išėjo, kai prasidėjo Sąjūdis, kiek laiko praėjo [12].

V. Žukas pamena, kad itin dėl šio veikalo išleidimo sužlugimo apgailestavo akademikas K. Korsakas. K. Korsako nuomone, neatsakingai elgėsi vertėjas Leonas Valkūnas ir redaktorius, reikėjo redakcinės kolegijos dėmesį atkreipti į sudėtingesnes vietas, negi visą veikalą skaitysi. *Būtų pakakę praleisti 2-3 puslapius prieš rusus nukreiptų vietų, pakeisti keletą antraščių ir veikalas būtų išėjęs. Apgailestavo, kad nebuvo išsaugotas spaustuvės rinkinys. Pasakiau, kad anaipol – rinkinys yra, ir raginau pasitaikius progai vėl tą klausimą pajudinti. Korsakas didelio susidomėjimo ta žinia neparodė, – memuaruose rašo V. Žukas [38, p. 57-58].*

Po pastarųjų įvykių buvo netgi ketinimų A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ išleisti Amerikoje. Tokių užmojų turėjo ilgametis išeivijos mėnraščio „Akiračiai“ redaktorius Zenonas Rekašius, bet pabijojęs atsisakė [12]. „Lietuvos istorijai“ pasirodyti reikėjo palaukti pertvarkos. Nežiūrint to, žmonės „Lietuvos istoriją“ iš korektūros dauginosi kopijavimo aparatais.

Po A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ sunaikinimo leidykloje buvo sąmyšis dėl serijos ateities, „Vagos“ vadovu nebebuvo J. Tornau. Redakcinei komisijai reikėjo ieškoti būdų, kaip sušvelninti situaciją, suabejota redkolegijos kompetencija. Padėtį taisyti ėmėsi V. Merkys, parengdamas S. Daukanto „Vertimus ir sekimus“. *Buvo labai rimtas įtarimas tai serijai, kad čia redkolegija netinkama, neužtikrina to leidinio ideologinio tyrumo ir tada aš turėjau nekalto pobūdžio rinkinį Simono Daukanto „Vertimai ir sekimai“. Sudėjome didaktinius rašinėlius ir tas tomas neužkliuvęs išėjo. Taip tuo buvo užtikrintas tos serijos tęstinumas – savo patirtimi dalinosi mokslininkas [12].*

Beje, A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ ne vienintelis leidinys pakoregavęs serijos repertuarą, sulaukęs cenzorių dėmesio. Dėl cenzūros sovietmečiu serijoje kai kurių autorių kūryba negalėjo būti pateikta išsamiau. Buvo kupiūruoti A. Baranausko, Mykolo Lietuvio, J. Basanavičiaus, M. Valančiaus V. Pietario raštai, sulaikyta Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“. V. Vanago teigimu, redkomisijai užkliuvo jo parengtas M. Valančiaus 2 tomo įvadinis straipsnis, kur literatūrologas jo kūrybą nagrinėjo estetiniu požiūriu. Sulaukęs komisijos kritikos ir norėdamas įtikti valdžiai, V. Vanagas straipsnį papildė keliais konjunktūriniais sakiniais: *Tada tas įvadas labiausiai užkliuvo R. Šarmaičiui ir jis pasakė, kad įvadas tiktų „Aidams“. Kai rašiau tą įvadą, buvo šioks toks atšilimas. Ten šiek tiek gal ir laisviau kai ką parašiau. Labai svarbi ir kebli problema apie M. Valančių kalbant ir rašant buvo jo santykis su 1863-ųjų metų sukilimu: Valančius ir sukilimas, kaip jis rėmė, nerėmė, kas jis buvo tame sukilime, jo pozicija. Tai aš ten turbūt nelabai plačiai leidausi į šį klausimą, pamena V. Vanagas [13].* Be to, V. Vanagai į M.

Valančiaus tomą neleista dėti pasakojimo apie vengrus, kur jie vadinami sukčiais. Toks pasakojimas neva kenktų tautų draugystei.

V. Merkys sakė, kad M. Lietuvio veikale „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“ buvo išimta negražiai parašyta vieta apie žydus, nors lygiagrečiai esančioje fotokopijoje tekstas paliktas; rengiant bedieviu laikyto J. Šliūpo raštus ir bijant, kad dėl to leidinio niekas nepirks, buvo pridėti autoriaus atsiminimai, išimta straipsnio „Minės apie mano prietikius prie Auszros“ vieta, kur minima Švedija, nes pagal ano meto ideologiją „Švedija buvę supuvę Vakarai“. Taip pat V. Merkiui rengiant M. Valančiaus raštų dvitomį siūlyta duoti ištraukas iš Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“, kur kritikuojama kunigai, bažnyčios dalykai, ir tai panaudoti ateistinei propogandai: *Kategoriškai atsisakiau nuo tokio darkymo tos istorijos. Paskui siūlė gal kai kurias vietas praleidžiant išleisti. Kai pradėjo eiti „Lituanistinė biblioteka“ ir sumanė Valančiaus „Raštų“ dvitomį leisti, tai pirmoje dalyje yra beletristika, laiškai, o antroje dalyje prijungta „Žemaičių vyskupystė“. Tai ten parašiau įvadą (nieko labai originalaus) ir šiek tiek iš prieškarinių laikų, kad Valančius buvo kritiškas ne tik tai kitų, bet ir kunigų atžvilgiu. Stebiuosi, kad man tas tomas neužkliuvo, nė vienas sakinyš nebuvo praleistas. Tikslas buvo pasiektas, kad „Žemaičių vyskupystė“ skaitytoją pasiektų [12].*

Rengiant seriją būta ir didelio rūpesčio su J. Basanavičiaus raštų sudarymu. V. Merkio teigimu, J. Basanavičiaus „Raštų“ išleidimas apskritai yra didelis laimėjimas, nes knygoje įdėta daug tokių dalykų, kurie ne lituanistinėje serijoje „nepraeitų“. S. Daukanto „Būdas senovės lietuvių ir žemaičių“ taip pat sulaukė cenzūros dėmesio. Iš V. Merkio parengto veikalo buvo išbraukti du skyriai. Kritikos sulaukdavo ir redkomisijos nariai. Lietuvos kalbininkas, daktaras Antanas Klimas yra viešu laišku puolęs Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorių ir „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių redakcijos narį K. Korsaką, jog jis nepasirūpino, kad išleistame J. Basanavičiaus raštų tome būtų įdėtas Lietuvos Tarybų Nepriklausomybės deklaracijos tekstas (lyg tai būtų Basanavičiaus kūrinys) [9].

Apibendrinant, teisingumo vardan, reikėtų pabrėžti, kad nors serijoje publikuotas lituanistinis paveldas, tačiau jis pateiktas ne visas – kai kas kupiūrota ar išvis neįdėta, praleista. Taip buvo elgiamasi, nes norėta falsifikuoti Lietuvos istoriją ir toliau tęsti lietuvių tautos rusifikavimą.

Analizuojant „Lituanistinės bibliotekos“ repertuarą reikia pasakyti, kad pirmasis serijos leidinys buvo Mykolo Lietuvio (apie 1490–apie 1560) XVI a. lotyniškai parašyto veikalo vertimas „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“. Tai istorinis pasakojimas, vaizduojantis XVI a. LDK valstybinį, socialinį ir moralinį piliečių gyvenimą. Antrasis leidinys – tai J. Goštauto (1800–1871) Prancūzijoje 1839 metais lenkiškai parašytų atsiminimų vertimas „Ponas Teisėjaitis arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“. Autorius – Šiaulių apskrities bajoras, dalyvavęs 1831 sukilime, vėliau emigravęs į Prancūziją ir ten miręs. Jis gana vaizdžiai perteikė to meto Lietuvos

gyvenimą, bajorų santykius su valstiečiais, 1831 metų sukilimo nuotaikas. Nors šių atsiminimų subeletteristinis yra mėgėjiško lygio, bet dokumentinė jų vertė yra nemaža, ir dėl to knygą skaityti įdomu.

Trečiasis „Lituanistinės bibliotekos“ leidinys yra S. Stanevičiaus (1799–1848) „Raštai“. Tai mokslinis leidinys, kuris sutelkia visą S. Stanevičiaus palikimą ir jį aprūpina įvairiais komentarais. Pradžioje pateikiama grožinė S. Stanevičiaus kūryba – pasakėčios ir odė „Šlovė žemaičių“. Duodamas fotografuotinis ir transponuotasis tekstas. Tokiu pat būdu pateikiamos ir S. Stanevičiaus išleistos „Dainos Žemaičių“, kurių melodijos aptartos ir paaiškintos. Knygoje pirmą kartą skelbiamas su lenkišku originalo tekstu „Lietuvių mitologijos aiškinimas“, likęs nebaigto ir spaudai neparuošto rankraščio pavidalu. Jame S. Stanevičius apžvelgia K. Hartknocho, M. Strijkovskio ir J. Lasickio veikalus, stengdamasis kritiškai atskirti tikrus dalykus nuo prasimanytų. Fotografuotiniu tekstu perteikiami abu S. Stanevičiaus atlikti vertimai: T. Brandenburgo „Apie darymą valgio iš kerpių islandų“ ir Ch. F. Lhomondo „Istorija šventa“, be to, lietuvių kalbos gramatika „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos“. Dar duoti trys S. Stanevičiaus laišakai (vienas D. Poškai, du T. Narbutui), S. Stanevičiaus bibliografija ir gausūs paaiškinimai pabaigia šį leidinį. J. Lebedžio pastangomis turime visą S. Stanevičiaus palikimą vienoje vietoje. Reikėtų pažymėti, kad sovietmečiu daugiau besirūpinant komunistų partijos negu Lietuvos istorija, dėmesio vertų istorinių knygų nedaug tepasirodė.

V. Ažukalnis-Zagurskis dar 1863 metais buvo parengęs spaudai kūrybos rinktinę „Raštai lietuviški“, bet, cenzūrai reikalaujant ją spausdinti rusiškais rašmenimis, neišleido. V. Ažukalnio- Zagurskio „Raštai lietuviški“ publikuojama lyrinė jo poezija. Poezijai būdinga gamtos, meilės, moralistiniai motyvai, dainiški ritmai, liaudies kūrybai artima poetika.

J. Lasickio knyga „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“ parašyta lotynų kalba apie 1582 metus. Joje pasakojama apie senąją baltų religiją, apeigas, papročius ir pateikiamas, lyginant su kitais šio amžiaus šaltiniais, didžiausias baltų dievybių sąrašas, taip pat aprašomos jų funkcijos. J. Lasickis pagoniškus dievus, jų garbinimą, pagoniškų apeigų atlikimą ir katalikų šventųjų gerbimą (stengdamasis parodyti, kad tai perimta iš pagonybės) aprašo kaip neįprastą ir nelabai suprantamą reiškinį, vietomis net nesistengdamas interpretuoti ar bandyti išsiaiškinti, nesuprantamus dalykus jis laiko prietarais.

Veikale „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“ atskleisti visai netyrinėti etninės kultūros ir mokslo istoriografijos bruožai, pasakojama apie Mažosios Lietuvos papročius ir buitį, aprašomos kelionės. Pateikiami ne lietuvių etnografų Eduardo Gizevijaus, Otto Glagau, Karlo Kapelerio darbai.

A. Baranausko „Raštų“ 2 tomuose pateiktas šio autoriaus rašytinis palikimas. J. Basanavičiaus „Rinktiniuose raštuose“ neretai originalo kalba publikuojami daktaro darbai.

Publikuotame Lietuvos metraščių Plačiojo sąvado plačiausiame variante „Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“ kunigaikščių genealogija ir valdymo istorija išdėstyta nuo tik iš legendų žinomo romėnų kunigaikščio Palemono iki Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro valdymo pabaigos (1506 m.). Įvykių iki 1446 metų aprašymas paimtas iš Lietuvos metraščių Trumpojo ir Platesniojo sąvadų, jų tekstas vietomis pagedaguotas ir papildytas naujais faktais. 1446-1506 metų įvykių aprašymas originalus. Patikimiausių žinių yra nuo XV a. pabaigos. Kronika naudojami Motiejus Strijkovskis. Iki pasirodymo „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje ji buvo išspausdinta 1846 metais T. Narbuto rūpesčiu. Po jo mirties 1864 metais rankraštis dingo. 1971 metais išleista lietuvių kalba „Lietuvos metraščių“ pavadinimu.

„Aušrininko“ J. Andziulaičio-Kalnėno „Raštuose“ pateikti didžioji dalis autoriaus kūrybinio palikimo dalis – pamėgtų lenkų autorių, ukrainiečių tautos dainių vertimai. Žemaičių vyskupo M. Valančiaus „Raštų“ dvitomyje skaitytojams pateikiami aukštesnio meninio lygio lietuvių realistinę prozą kūrusio autoriaus kūriniai, kurie paskutiniajame XIX a. dešimtmetyje užėmė pirmąją vietą lietuvių literatūroje.

V. Pietario „Rinktiniuose raštuose“ publikuojami apsakymai „Raugalų Raulas“, „Spragaručio žiedas“, apsakos „Keidošių Onutė“, „Lapės gyvenimas ir mirtis“, drama „Kova ties Žalgiriais“, atsiminimai, autoriaus laiški žymiesiems visuomenės veikėjams.

M. Mažvydo „Pirmoje lietuviškoje knygoje“ iš autoriaus raštų spausdinamas tik „Katekizmas“ ir trylika Prūsijos hercogui Albrechtui jo raštų laiškų. Didžiausią viso šio dokumento dalį užima Katekizmas: vienoje pusėje spausdinamas originalas, o kitoje – transkribuotas tekstas. J. Gerulio M. Mažvydo „Katekizmas“ fotokopijuotas iš karaliaučinio, o šio leidinio – iš odesinio egzemplioriaus, kuris dabar yra Vilniaus universiteto bibliotekoje. M. Mažvydo lotyniškai rašyti laiški, kaip ir F. Stafilo, Karaliaučiaus universiteto rektoriaus, lotyniška pratarmė *Pastoribus et ministris ecclesiarum in Lituania*, išversti į dabartinę lietuvių bendrinę kalbą. Katekizmo lietuviška pratarmė nepasirašyta, bet, kaip rodo lenkų kalbininko J. Safarevičiaus susektas šio eilėraščio akrostichas, jos autorius neabejotinai ir yra pats M. Mažvydas.

L. A. Jucevičiaus „Mokytį žemaičiai“ atspindėjo jo gyvenamo meto, XIX a. pirmos pusės, Lietuvos bajorijos dalyje ryškėjantį atsigręžimą į lietuvišką kultūrą, tautinio atgimimo tendencijas bei dviem kalbomis grįstos Lietuvos kultūros formavimosi užuomazgas.

S. Daukantų „Raštų“ dvitomyje sudėtas iškiliausias jo palikimas. Keturakio (Antano Vilkutaičio) veikale publikuojami apsakymai, dramos, iš kurių bene garsiausia, pirmasis Lietuvoje viešai lietuvių kalba suvaidintas spektaklis „Amerika pirtyje“.

„Aušrininko“, literatūros kritiko ir istoriko J. Šliūpo raštai supažindina su šio autoriaus palikimu. Dalis serijoje publikuotos M. Husoviano poemos „Giesmė apie stumbrą“ teksto yra lotyniškas. M. Husovianas, norėdamas supažindinti popiežių su stumbrų medžiokle, parašė šį savo didžiausią kūrinį – poemą „Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“. Poema pirmąsyk išleista 1523 metais Krokuvoje. Kūrinyje plačiai pavaizduota istorinė Lietuva, jos gamta. Nesiribojama pasakojimu apie stumbrą, girias ir medžioklę, joje apžvelgiami ir platesni Lietuvos gyvenimo įvykiai, santykiai su kaimyninėmis valstybėmis. Tai humanistinis pasaulietiška tema parašytas kūrinys. Jame propaguojama humanistinė etika, humanistinės pažiūros į žmonių tarpusavio santykius.

Rinkinyje „Lietuvių didaktinė proza“ pateikiama lenkų kalba rašiusio lietuvių rašytojo Jono Boreiko Chodzkos (Jono iš Svisločės) bei kunigo Juozapo Silvestro Dovydaičio didaktiniai kūriniai.

S. Daukanto „Vertimuose ir sekimuose“ pateikiami S. Daukanto literatūriniai vertimai.

P. Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“ daug kam galėjo pasirodyti primenanti egzotišką istorinį šaltinį ar sausą akademinį leidinį, koku 1985-aisiais pirmąsyk pasirodė lietuviškai. Veikale pasakojama apie Kryžiuočių Ordino įsikūrimą, jos kovas su prūsais ir kitus įvykius iki 1330 metų. Ordino kunigas P. Dusburgietis pasakoja tendencingai, pagrįsdamas žudynes ir užkariavimus krikščionybės sklaida, iškeldamas Ordino „nuopelnus“, menkindamas prūsų vertybes, jų kultūrą ir tikėjimą. Dėl unikalių žinių apie vakarų baltų ir lietuvių politiką, socialinę, ūkinę ir kultūros istoriją šis veikalas svarbus ne tik istorijos mokslui, bet baltistikai ir lituanistikai.

P. Ruigio „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“ yra istorinė studija apie lietuvių kalbą, jos kilmę ir pobūdį, pirmąkart pasirodžiusi 1747 metais vokiečių kalba.

A. Tatarės „Pamoksluose išminties ir teisybės“ pateikiamas jo literatūrinis palikimas. Tai A. Tatarės 1851 metais išleistos knygos perleidimas.

A. Vijūko-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, pirmą kartą pasirodžiusi 1650 metais, yra žymiausias autoriaus veikalas, apžvelgiantis lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės praeitį nuo seniausių laikų iki Žygimanto Augusto mirties.

S. Daukanto „Žemaitiškos istorijos“ tomuose pasakojama šios lietuvių etninės grupės istorija. L. Ivinskio „Raštuose“ pateikiamas jo istorinis palikimas. V. Marburgiečio „Naujoje Prūsijos kronikoje“ pateikiami Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės (1230-1569) ir Prūsijos šaltiniai. Serijoje perleistas 1932 metais pasirodęs Vydūno istorinis veikalas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ yra vienas iš reikšmingiausių ir plačiausių Mažosios Lietuvos historiografijoje. Baltiškumo, lietuviškumo įvairiatautėje Prūsijoje problema sprendžiama per kelias epochas – nuo priešistorinių laikų iki pat Vydūno laikmečio. Serijoje buvo publikuoti rankraščiniai

ir spausdintiniai šaltiniai, vieni jų serijoje pirmą kartą buvo pristatyti visuomenei, tuo tarpu kiti – perleisti.

Toliau „Lituanistinės bibliotekos“ repertuaras siekiant platesnio suvokimo bus analizuojamas tipologiniu, teminiu, chronologiniu ir kitais principais.

Knygotyroje tradiciškai taikomos trys pagrindinės leidinių klasifikacijos pagal turinį, funkcijas ir skaitymo adresatą. Naujausia, universaliausia klasifikacija laikoma XX a. susiformavusi ir pagrįsta tipologija. Šiame darbe bus remiamasi darbo autorės sudaryta mišriąja klasifikacija iš Julijos Čepytės išverstos rusiškosios leidinių klasifikacijos [7] ir knygotyros profesoriaus Domo Kauno sudarytos tipologinės leidinių klasifikacijos [15, p. 69-87]. Mišri klasifikacija pasirinkta, nes D. Kauno klasifikacija pasirodė nepakankamai išsami, o rusiškoji yra detalesnė. Gilesnė repertuaro analizė leis visapusiškiau išanalizuoti seriją, padės susidaryti platesnį leidinių produkcijos vaizdą. Būtina pažymėti, kad tiksliai klasifikuoti leidinius ne visada įmanoma. Nemažą jų dalį galima priskirti ir vienai ar kitai rūšiai arba porūšiui.

Kaip rodo leidinių chronologinės lentelė (žr. 5 priedą), serijoje leistų leidinių ribos siekia net XIII a. Serijos leidinių chronologinės ribos yra gana plačios ir pateikiančios platų spektrą septynių šimtmečių kūrinių – nuo XIII a. iki XX a.pr. Serijos rengėjai „Lituanistinėje bibliotekoje“ pateikė sunkiai prieinamų senųjų raštų sąvadą. Didžiąją dalį, net 19, „Lituanistinėje bibliotekoje“ išėjusių leidinių sudarė XIX a. autorių kūriniai. Šiandien literatūros istorikai vertindami XIX a. sako, kad tai lietuvių tautos sąmonėjimo laikas, šiame amžiuje brendo ir subrendo lietuvių tautinė savimonė, lietuvių tauta pamažu išsigrynino, pagaliau suvokusi save kaip lietuviškai kalbančią tautą. XIX a. ėmė plėtotis pasaulietinė literatūra lietuvių kalba, vis labiau nustelbdama kitakalbę ir religinę literatūrą, svarbiausiu tautos atributu laikyta kalba. *Kartu plintant Lietuvoje šviečiamosioms idėjoms, buvo sekuliarizuojama žmonių sąmonė, ugdomi pasaulietiniai interesai* [21, p. 3]. Gali būti, kad jau tada „Lituanistinės bibliotekos“ rengėjai supratę šio laikmečio svarbą, daugiausia serijoje ir publikavo XIX a. literatūrą, tai buvo impulsas tautiniam išsivadavimui iš sovietinės priespaudos.

Toliau pagal gausumą serijoje nemažai yra XVI a. kūrinių. Tai senieji raštai, kuriuose užfiksuota kalbinė, kultūrinė ir istorinė informacija. Šio laikmečio publikuoti 5 veikalai. „Lituanistinei bibliotekai“ vertės suteikia ir tai, kad joje publikuoti istoriniai net XIII–XIV a. V. Marburgiečio ir P. Dusburgiečio veikalai, pateikiamas reikšmingas Mažosios Lietuvos kalbininko P. Ruigio straipsnis apie lietuvių kalbą, perleista XVII a. išleista pirmoji spausdinta Lietuvos istorija, apžvelgianti lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės praeitį nuo seniausių laikų iki Žygimanto Augusto mirties. Tikėtina, kad išsamiau senųjų raštų pateikti leidėjams neleido pateikti sunkus jų prieinamumas. Įdomu pastebėti, kad buvo išleisti ir XIX a.pab.–XX a. pr., ne taip seniai gyvenusių

J. Šliūpo bei Vydūno kūriniai. Serijos rengėjai publikuojamus kūrinius rinkosi ne pagal jų senumą, išleidimo laiką, bet atsižvelgdami į kūrinio reikšmę, tikslingumą jį publikuoti.

Serijoje publikuoti įvairios tematikos kūriniai, tačiau, atsižvelgiant į serijos lituanistinę tematiką, galima išskirti pagrindines keturias jų grupes: grožinė literatūra, etnologija, folkloristika, kalbotyra ir istorija. Serijos rengėjai norėjo pateikti kuo platesnį lituanistinio paveldo vaizdą, siekta, kad būtų proporcingas istorijos ir grožinės literatūros leidinių skaičius, jog vienos srities leidinių nebūtų žymiai daugiau negu kitų. Vis dėlto daugiausia publikuoti grožinės literatūros ir istorijos veikalai, iš kurių dauguma klasikų darbai.

Kalbant apie serijos leidinių pagrindinio teksto sudėtį, galima išskirti dvi rūšis – monoleidiniai (leidiniai, kuriuos sudaro tik vienas grožinis, mokslo ar mokslo populiarinimo kūrinys) ir rinkiniai (leidiniai, kuriuos sudaro keli kūriniai). Serijoje monoleidinių ir rinkinių santykis panašus. Dažniausiai publikuoti vieno autoriaus vienas kūrinys arba autoriaus rinkiniai raštai. Serijos rengėjai lituanistikos darbus pateikė tiek kokybiniu, tiek kokybiniu atžvilgiu. Į rinkinius, raštus sudėti geriausi lituanistiniai darbai.

Svarbesniu leidinių klasifikavimo požymiu laikytina kalba. Serijoje leisti leidiniai ne tik lietuvių kalba, bet ir veikalai išversti iš lotynų, lenkų, vokiečių, rusų kalbų. Kalbinis serijos spektras nestebina, nes tai tradicinės kalbos, būdingos lituanistiniams šaltiniams. Be abejo, didžiąsą dalį, net 24, sudarė originalieji kūriniai parašyti lietuvių kalba. Likusieji veikalai buvo verstiniai. Verstiniam kūriniams reikėjo gerų vertėjų, tekstologinio paruošimo. Taip pat buvo pasitaikę ir tokių kūrinių, kurie pateikti su lygiagrečiu tekstu (M. Mažvydo „Katekizmas“, M. Lietuvio „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“). Knygotyrininkai, analizuodami sovietmečio spaudos statistikos rodiklius, ypač išskiria kalbinę leidybinės produkcijos sudėtį, nes dėl rusifikacijos visose respublikose buvo reikalaujama daugiau knygų leisti rusų kalba. Pažymėtina, kad Lietuvos leidėjams pavyko išlaikyti gana aukštą – 74, 7 proc. knygų lietuvių kalba rodiklį. Tai geriausias knygų nacionalinėmis kalbomis leidybos rodiklis visoje to meto Sovietų Sąjungoje (išskyrus Rusiją) [31].

Įdomu, kad serijoje buvo išleisti keli proginiai leidiniai. Visų pirma, minint 427-ąsias pirmosios lietuviškos knygos metines, 1974 metais „Lituanistinę biblioteką“ papildė M. Mažvydo „Pirmoji lietuviška knyga“. 1999 metais minint Lietuvos vardo paminėjimo 990 metus pasirodė V. Marburgiečio „Prūsijos kronika“. Leidinys išleistas su Tūkstantmečio minėjimo logotipu. Prie proginių leidinių galima taip pat priskirti A. Vijūko-Kojelavičiaus 1979 metais turėjusią pasirodyti „Lietuvos istoriją“. Kaip teigia Jonas Kubilius, buvo kilęs sumanymas Vilniaus universiteto 400 metų sukakties proga „Lituanistinėje bibliotekoje“ išleisti šią knygą, bet, deja, „ideologai“ ją uždraudė [16].

Reiktų pažymėti tai, kad nemaža dalis leidinių (ypač raštų) išėjo keliatomiais leidiniais. Į dvitomius buvo išskaidyti A. Baranausko, M. Valančiaus, S. Daukanto raštai.

Ne mažiau svarbus leidinių klasifikavimo požymis yra paskirties adresatas. „Lituanistinė biblioteka“ buvo sugalvota tikslu visuomenę supažindinti su kultūros paveldu. Serijoje užfiksuotos informacijos pobūdis, apimtis ir turinys, medžiagos dėstymo forma, leidinių struktūra, apipavidalinimo elementai ir architektonika rodo, kad „Lituanistinė biblioteka“ buvo skirta plačiajai visuomenei, tai buvo masiniai leidiniai. Galima išskirti dvi grupes serijos leidinių – moksliniai ir literatūriniai grožiniai. Moksliniai leidiniai – tai istoriografiniai, teoriniai ir eksperimentiniai tyrinėjimai, mokslinės istorijos šaltinių ir veikalų publikacijos. Prie jų galima priskirti leidinius su profesionaliai parengtais išsamiais įvadais ir komentarais. Kaip teigia V. Merkys, daugelis įvadų dar ir šiandien, iš jų išmetus ideologines nuostatas, galėtų būti pritaikomi. Literatūriniai grožiniai leidiniai skelbia grožinę kūrybą, jų paskirtis ugdyti skaitytojų estetinę, dorovinę, idėjinę nuovoką. Serijoje publikuotas įvairių grožinės literatūros kūrinių – nuo prozos iki poezijos, dramos. Tiek moksliniai, tiek grožiniai kūriniai skelbti su moksliniais įvadais bei komentarais.

Išanalizavus serijos repertuarą, jame matomas įvairių tipų ir laikmečių veikalų. Galima daryti prielaidas, kad publikuojant „Lituanistinės bibliotekos“ veikalus rengėjai laikėsi trijų pagrindinių tikslų. Pirmasis – supažindinti su jais visuomenę siekiant estetinių, dorovinių, socialinių tikslų. Antroji – pateikti žinovams ir smalsuoliams, tam tikrų profesijų žmonėms kaip mokslinių studijų, pedagoginės, kūrybinės veiklos ar pomėgio objektą. Trečioji – tiražuojant išsaugoti veikalus, nes visuomet esama grėsmės, kad unikalus pirminis šaltinis (rankraštis ar reto spaudinio egzempliorius) sunyks.

2.2 Serijos veikalų autoriai

„Lituanistinės bibliotekos“ serijoje buvo pateiktas platus spektras autorių kūrinių. Serijoje atskiromis knygomis dienos šviesą išvydo 23 autorių kūriniai, dar keletas kitų autorių kūrinių publikuota rinkiniuose. Iš viso serijoje publikuotas 28 autorių lituanistinis palikimas.

Dauguma serijoje išėję autoriai yra neatsiejami nuo lietuvių literatūros istorijos ir, kaip teigia literatūrologas Juozas Girdzijauskas, ypač XIX a. lietuvių rašytojai yra kultūros ramsčiai, savo darbais ir veikla kloję visos lietuvių tautinės kultūros pamatus, buvę atrama tolesnei jos plėtotei [21, p. 585].

Sovietų valdžiai buvo nepalanki Lietuvos istorija, ją stengtasi nutylėti arba falsifikuoti, bet kaip matoma, „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje, nors ir kupiūruoti, išėjo nemažai istorijos veikalų.

Serijoje daugiausiai publikuoti XIX a. autorių darbai, bet pasitaikė ir senesnių, XIII–XVI a., autorių kūrinių. Vertinant iš šiandienos pozicijų, S. Daukanto, J. Basanavičiaus, A. Baranausko, Vydūno, M. Valančiaus, L. Ivinskio, J. Goštauto, M. Husoviano literatūrinis palikimas sudaro lituanistikos branduolį. Šalia garsiujų autorių serijoje publikuoti ir mažiau žinomi J. Lasickio, J. Andziulaičio-Kalnėno, L. A. Jucevičiaus, V. Ažukalnio-Zagurskio, J.B. Chodzkos (Jono iš Svisločės), J. S. Dovydaičio, E. Gizevijaus, O. Glagau, K. Kapelerio, A. Tatarės kūriniai. Būtina pažymėti, kad iki šiol jų kūryba neperleista ir tik „Lituanistinė biblioteka“ sudaro galimybę susipažinti su minėtųjų autorių palikimu.

Plačiausiai serijoje, net 5 knygomis, pateiktas S. Daukanto literatūrinis palikimas. Po dvi M. Valančiaus ir A. Baranausko. Leidėjai išsamiau pateikti S. Daukanto kūrybą matyt pasirinko neatsitiktinai. S. Daukantas – vienas žymiausių, įtakingiausių ir produktyviausių XIX a. pirmosios pusės lietuvių mokslo, kultūros ir literatūros veikėjų, kurio veiklos sritys buvo labai šakotos: jis ir istorikas, ir literatas, ir tautosakininkas, ir kalbininkas, ir mokslo populiarizatorius bei liaudies švietėjas. S. Daukanto literatūrinis palikimas pateikė platų lituanistikos paveldo vaizdą [37]. S. Daukantas visą savo gyvenimą pašventė praeities tyrinėjimui, pirmasis rašė lietuvių kalba istorinius veikalus, todėl „Lituanistinės bibliotekos“ serija be šio autoriaus tiesiog neįsivaizduojama.

Literatūrologai sako, kad žymiausi XIX a. lietuvių rašytojai buvo poetai A. Baranauskas, prozininkas M. Valančius, V. Pietaris. Dėl to normalu, kad serijoje išsamiau pateiktas A. Baranausko, ankstyvojo lietuvių romantizmo centrinės figūros, bei iškiliausios ankstyvosios, didaktinės lietuvių prozos aukštumos, M. Valančiaus, literatūrinis paveldas.

Tiriant serijos kūrinių, veikalų autorius dėmėsį patraukė, kad joje publikuoti ir dviejų „aušrininkų“, politinės literatūrinės inteligentijos grupuotės atstovų, – J. Andziulaičio-Kalnėno, J. Šliūpo – darbai.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad sovietizacijos metu leidėjams pavyko išleisti nepaisant sovietinės ideologijos įvairių autorių kūrinių. Nors dalis jų buvo kupiūruoti ar cenzūruoti, bet vien jau lietuvių rašytojų raštų leidimas reiškė didelį postūmį visuomeniniame, kultūriniame ir mokslo gyvenime.

3. „LITUANISTINĖS BIBLIOTEKOS” LEIDYBOS DINAMIKA

3.1. Serijos leidybos intensyvumas

Per 35 serijos leidimo metus joje dienos šviesą išvydo 32 leidiniai, tai apytiksliai sudaro vieną leidinį per metus.

Serijos leidybos intensyvumas patyrė ryškių pokyčių sovietmečiu ir nepriklausomybės metu. Kaip matyti iš serijos leidybos intervalų ir intensyvumo lentelės (žr. 6 priedą), nuo serijos leidimo pradžios iki 1977 metų kiekvienais metais išleidavo bent po vieną leidinį. Nuo 1977 iki 1982 metų nebuvo išleista nė viena serijos knyga. Tiesa, 1979 metais turėjo pasirodyti A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“, bet ji buvo sunaikinta. Kaip pamena V. Žukas, minėtuju laikotarpiu redkolegijos pirmininkas K. Korsakas labai išgyveno dėl serijos likimo, nes ketverius metus nepasirodė nė viena knyga, nors išleidavo kasmet [38, p. 58].

Nuo 1982 metų serijos leidinių leidybos intensyvumas retėjo. Prasidėjus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui ir išleidus A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“, serijos leidyba nutrūko 7 metams. Istoriniai įvykiai – išsivadavimas iš SSRS priespaudos, atgauta nepriklausomybė – lėmė serijos stagnaciją. Leidyba buvo atnaujinta 1995 metais išleidžiant du reikšmingus S. Daukanto „Žemaitiškos istorijos“ tomus bei L. Ivinskio „Raštus“. Vėliau serijos leidyba dar labiau retėjo: 1999 ir 2001 metais išėjo paskutiniai jos leidiniai.

Greičiausiai siekiant išlaikyti serijos tęstinumą, cikliškumą turėta ambicijų kiekvienais metais išleisti bent po vieną leidinį, ne visada numatytų terminų pavykdavo laikytis, leidiniai iš vienu metų leidyklos planų buvo perkeliama į kitus.

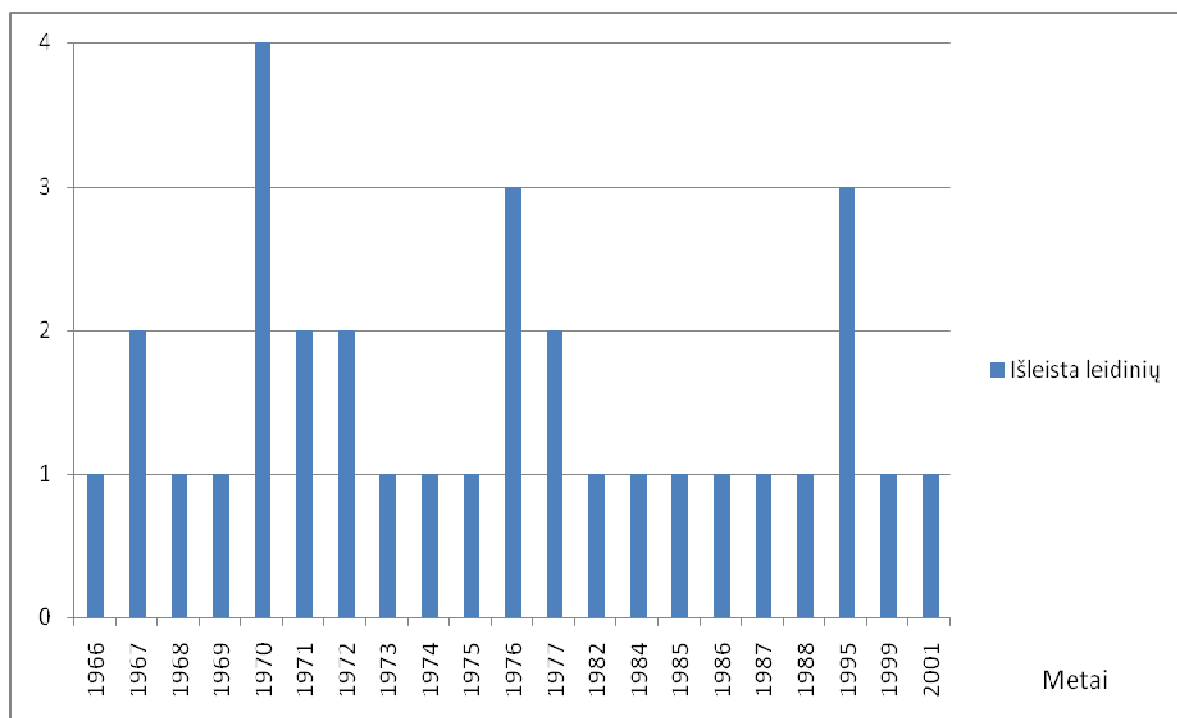
Buvo skatinama dažnai leisti. Iš pradžių jos eidavo lyg ir dažniau, paskui jau rečiau, kas antri treči metai. Vienas dalykas – ne viską laiku parengdavo. Balansuodavo tuos planus, kad būtų atsvaras iš senos literatūros, tarybinės du ar tris kartus daugiau būtų negu iš senosios. Šitaip žaidžiant kasmet nepavykdavo nieko padaryti. Žinoma, daug priklausė nuo paruošėjų, kadangi ne tiek daug žmonių buvo, kurie tai galėjo daryti, – serijos leidinių intensyvumą aiškina V. Merkys [12].

Archyve rasti dokumentai, interviu su kitais specialistais taip pat patvirtino, kad rengėjai ne visada laiku spėdavo paruošti leidinį, dažnai leidinys dėl ideologinių, techninių ar kitų priežasčių būdavo gražinamas pataisyti. 1969 metų leidyklos teminiame plane rastas įrašas tai iliustruoja. Jame aiškinamas kelių „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių perkėlimas iš 1969 į 1970 metų teminį planą:

A.Baranausko dalis kūrybos, dienoraštis, laiškai skelbiami pirmą kartą iš rankraščių, todėl jų tekstologinis paruošimas gan sudėtingas ir sudarytojas laiku nespėjo. (...) J. Basanavičius: sudarytojui buvo gražinta taisyti komentarai, taisydas ilgai užtruko [19].

Serijos leidybos intensyvumui įtakos turėjo ne tik tai, ar laiku rengėjai, sudarytojai spėdavo parengti leidinius, ar knyga neužkliūdavo cenzūrai, bet ir finansavimas. Sovietmečiu problemų dėl leidinio finansavimo nekildavo, valstybė tam skirdavo dideles dotacijas. Tuo tarpu atgavus nepriklausomybę „Lituanistinės bibliotekos“ ateitis buvo atiduota į „Vagos“ rankas, ji leidinius turėjo leisti iš savų lėšų. Be to, 1994 metais leidykla buvo privatizuota. Pertvarkos leidyklos viduje, finansinės problemos galbūt lėmė, kad po 1990 metų išėjo tik keli leidiniai, dalis jų buvo paremta valstybės: V. Marburgiečio „Naujoji Prūsijos kronika“ išleista parėmus Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai (kaip minėta, tais metais, kai išleista ši knyga, Lietuva minėjo savo vardo paminėjimo 990 metines), Vydūno knygos išleidimą parėmė Kultūros ministerija.

1 diagrama. Serijos leidybos intensyvumas (vienetais)

Kalbant apie skirtingais metais išleistų serijos leidinių kiekį, kiekybiniu požiūriu aktyviausi buvę 1970 metai, kai išleisti 4 veikalai, ir 1976 ir 1995 metai, kai išėjo po 3 veikalus (žr. 1 diagramą). Tačiau šie duomenys šiek tiek santykiniai, nes minėtais metais buvo išleisti dvitomiaii leidiniai (1970 m. – J. Basanavičiaus „Raštų“ 2 T., 1976 m. – S. Daukantas „Raštų“, 2 T., 1995 m.

– S. Daukanto „Žemaitiškos istorijos“ 2 T.), kurie padidino per metus išleistų leidinių skaičių. Tikėtina, kad „Lituanistinės bibliotekos“ leidėjams svarbu buvo ne kiekybė, o kokybė. Nagrinėjant diagramą sovietmečio laikotarpiu aiškiai matomas serijos leidybos aktyvumo cikliškumas, pasikartojantis kasmet. Apie Nepriklausomybės laikotarpiu išleistų leidinių cikliškumą kalbėti sudėtingiau, nes nuo 1990 metų išėjo tik 5 leidiniai, „Lituanistinės bibliotekos“ knygos pasirodė 1995, 1999 ir 2001 metais.

Iš 1 diagramos matyti, kad leidėjai norėdami palaikyti serijos prestižą, leidinius leido cikliškai, stengėsi išlaikyti serijos leidybos tęstinumą, kasmet išeidavo bent po vieną serialinį leidinį. Sovietmečiu tas cikliškumas labai aiškiai atsispindi. To pasakyti negalima apie Nepriklausomybės laikotarpį. Paradoksalu, bet atgavus nepriklausomybę, serijos leidyba lyg ir turėjo suaktyvėti, deja, įvyko priešingai. Leidėjams buvo suteikta daugiau laisvės, galimybių publikuoti ir išsaugoti lituanistinį paveldą, tačiau jie tuo nepasinaudojo.

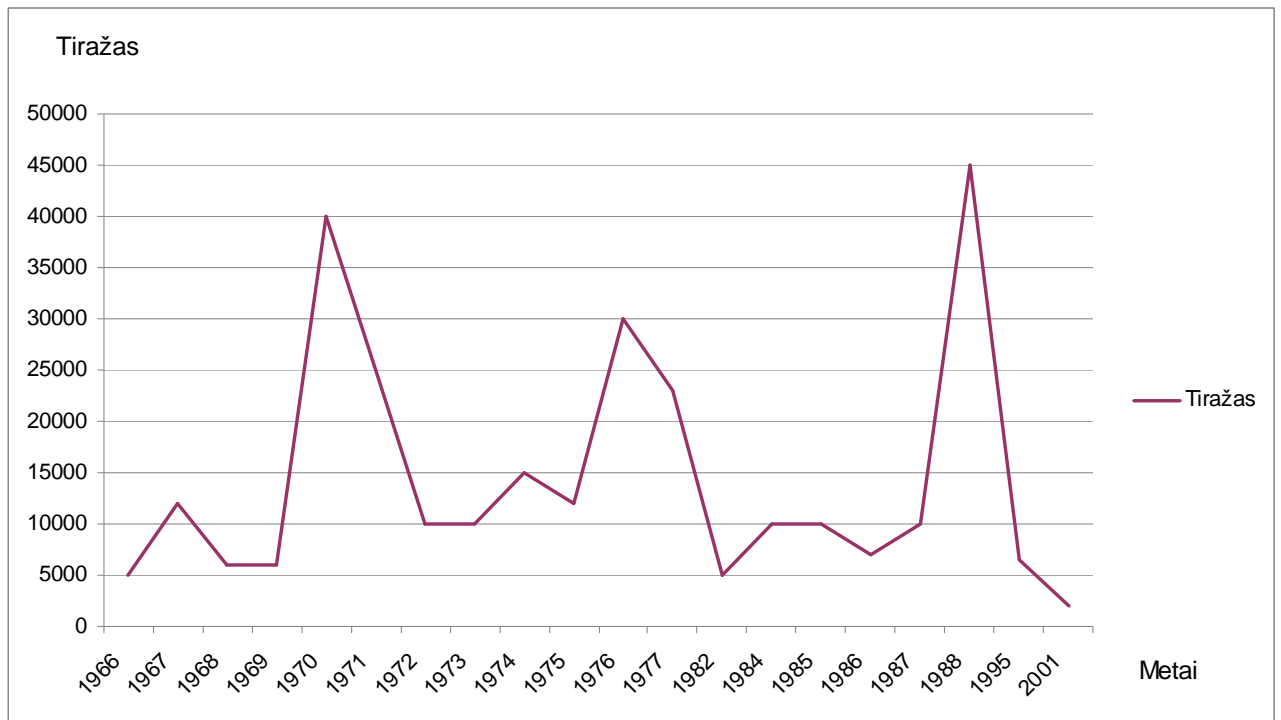
Trumpai peržvelgus serijos leidybos aktyvumą, paaiškėjo, kad paaiškėjo, kad sovietmečiu „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių leidybos aktyvumas buvo periodiškasis, vieno ciklo trukmė apie metus. Atgavus nepriklausomybę periodiškumas išnyko, serijos leidiniai ėjo neapibrėžtais laiko tarpais.

3.2. Tiražai

Nagrinėjant „Lituanistinės bibliotekos“ tiražus iš šiandienos pozicijos, stebina dideli leidinių tiražai. Iš viso serijoje išėjo daugiau kaip 289 500 leidinių, vidutinis leidinio tiražas siekė per 9000 egzempliorių (žr. 7 priedą). Kaip matyti iš duomenų, skirtingų leidinių tiražai įvairavo nuo 1 500 iki 45 000 (tiesa, V. Marburgiečio veikalo tiražas nenurodytas). Tačiau sovietmečiu dideli tiražų skaičiai buvo įprasti. Kaip teigia Vanda Stonienė, spaudos statistikos duomenimis, antruoju sovietmečiu vidutinis „Minties“ leidinio tiražas buvo 12 600, „Mokslo“ – 12 500, „Vagos“ – 24 000 (grožinės knygos – 32 000) [31, p. 79]. Pagal šiuos duomenis galima daryti išvadą, kad „Lituanistinės bibliotekos“ knygos leistos mažesniu tiražu nei kiti „Vagos“ leidiniai.

„Lituanistinės bibliotekos“ leidėjai laikėsi principo, kad plačiajai visuomenei skirtas knygas (grožinė literatūra, klasikų kūriniai) reikia leisti didesniu tiražu, o leidinius, kurie tikėtina, jog bus ne tokie populiarūs, skirti tam tikros srities specialistams, leisti mažesniu tiražu.

2 diagrama. „Lituanistinės bibliotekos” leidinių tiražų kaita

2 diagrama iliustruoja „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių tiražų kaitą ir skirtumus. Į diagramą neįtraukti 1999 metai, nes nenurodytas V. Marburgiečio „Naujosios Prūsijos kronikos“ tiražas. Atsiribojus nuo šio leidinio, pastebima, kad aktyviausia serijos leidyba buvo 1970 metais. Tai normalu, nes šiais metais buvo išleisti net 4 serijos leidiniai, o kartu su leidinių skaičiumi savaime didėja ir tiražas. Trys knygos pasirodė 1976 metais, iš kurių nemažu tiražu buvo S. Daukanto veikalai. Didžiausiu 45 tūkst. egzempliorių tiražu išleista 1988 metais pasirodžiusi A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“. Mažiausiu 1500 tiražu išleisti 1999 metais išėję L. Ivinskio „Raštai“. Be minėtųjų leidinių tiražų, žiūrint į diagramą ryškiai matomi tiražų šuoliai. Taip nutiko todėl, kad, nors leidinių tiražai buvo apylygiai, bet vienais metais buvo išleidžiama po kelis leidinius, o kitais – vos po vieną. Kelių leidinių tiražų suma padidina bendrą per metus išleidžiamų knygų egzempliorių skaičių. Dėl to kreivėje ir matomi tokie šuoliai. Spausdinamų egzempliorių skaičius tendencingai pradėjo mažėti nepriklausomybės laikotarpiu.

Serijoje po vieną leidinį buvo išleista 1500, 2000, 7000, 8000, 12 000, 45 000 egzempliorių tiražu, du leidiniai – 2 500 egzempliorių, keturi leidiniai – 6000, penki leidiniai – 15 000 tiražu. Šeši leidiniai išleisti 5000 egzempliorių tiražu ir daugiausia, 8 knygos, išleistos 10 000 egzempliorių tiražu. Kaip minėta, vos 1500 tiražu 1999 metais išėjo L. Ivinskio „Raštai“. Tai priešpaskutinis

serijos leidinys, iliustruojantis, kad susidomėjimas leidybiniu projektu mažėjo, dėl to smuko ir tiražų apimtys.

Tikėtina, jog serijos leidybos pradžioje leidėjai „eksperimentavo“ su tiražais, o pamatę, kad „Lituanistinė biblioteka“ sulaukė susidomėjimo, palaipsniui juos didino. Kadangi nemaža dalis autorių kūrinų buvo publikuota pirmą kartą, norėta, kad leidiniai būtų prieinami kuo platesniam skaitytojų ratui, pasiektų mokyklas. Tai patvirtina faktas, kad pirmaisiais serijos leidybos metais leidinių tiražai siekė 5000-6000 egzempliorių, o nuo 1970 metų tiražų skaičius šoktelėjo beveik dvigubai, dažno leidinio tiražas buvo per 10 000 egzempliorių.

Diferencijuojant sovietmečio ir Nepriklausomybės tiražų apimtį matomi dideli skirtumai. Sovietmečiu išleistų knygų tiražas buvo ženkliai didesnis negu atgavus Nepriklausomybę: sovietmečiu išleista 281 000 egzempliorių, nepriklausomybės ir Sąjūdžio laikotarpiu – penkis kartus mažiau, virš 53 000. Tačiau šie duomenys yra šiek tiek iškreipti 1988 metais išleidus A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istoriją“ rekordiniu 45 000 egzempliorių tiražu. Matyt, tam įtakos turėjo ankstesnis knygos sunaikinimas. Toks didelis egzempliorių skaičius buvo reikalingas, kad su pirmąją spausdinta Lietuvos istorija susipažintų kuo daugiau žmonių. Į akis krenta ir daugiau kaip 10 000 egzempliorių tiražu išleisti J. Basanavičiaus, M. Mažvydo, S. Daukanto, J. Šliūpo, L.A. Jucevičiaus raštai, Lietuvos metraštinės. Kiek kukliau išėjo Vydūno, L. Ivinskio raštai. Po 1980 metų neženkliam tiražų mažėjimui įtakos turėjo, kad Maskva 40 proc. sumažino Lietuvai skiriamo popieriaus kiekį. Dėl nežinomų priežasčių buvo numatyti limitai originaliajai ir verstinei grožinei literatūrai [38, p. 61].

Nepriklausomybės laikotarpiu tiražų apimtys smuko. Valstybei neremiant serijos leidybos, galbūt sumažėjus visuomenės susidomėjimu serija, „Vaga“ neišgalėjo leidinių leisti tokiomis tiražų apimtimis, kokios jos buvo sovietmečiu. Be to, anot R. Misiūno, knygų kainų ir jų atlyginimų santykis buvo palankesnis 1990 metais nei 1995 metais, formavosi užburtas ratas: mažėjant tiražams, didėjo savikaina, o per didelis tiražas nešė nuostolius, dėl didelės kainos buvo prarandami pirkėjai [25, p. 171]. Analizuojant paskutinius serijos leidybos metus matomas ženklus tiražų sumažėjimas.

Leidybos aktyvumui aptariamuose laikotarpiuose įtakos turėjo valstybės parama knygų leidybai, žmonių susidomėjimas knygų serija. Nors sovietmečiu „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidiniai, grožinė lietuvių autoriaus knyga kainavusi nemažai, apie 2-3 rublius, leidinių buvo galima įsigyti tik knygynuose, jie neprenumeruoti, bet, kaip konstatavo V. Vanagas, serijos knygos buvo vertinamos, išperkamos. Liudininkų teigimu, žmonės buvo išalkę tokio pobūdžio literatūros, serija turėjo paklausą visoje kultūrinėje visuomenėje [12]. Intelektualinės visuomenės poreikiai paklausiai knygai, nepaisant padidėjusių tiražų, nebuvo pakankamai tenkinami. Ilgiau knygynų lentynuose

užsigulėjo galbūt tik M. Valančiaus, J. Šliūpo raštai. M. Valančiaus raštai buvo religiniai, tad jie dėl savaimo suprantamų priežasčių išleisti mažesniu (du tomai po 5000 egzempliorių) tiražu.

Tuo tarpu J. Šliūpo rašai, nors išleisti ir pakankamai dideliu 15000 egzempliorių tiražu, užsigulėjo knygynų lentynose, nes rašytojas kritikavo religinę pasaulėžiūrą. Kaip pastebi V. Žukas, „Lituanistinės bibliotekos“ knygos būdavo gana greitai išperkamos, tačiau būta ir išimčių. *Atkreipiau dėmesį į knygynuose užsigulėjusius J. Šliūpo Raštus. Korsakas: „Iš tikrųjų taip yra ir nesuprantama kodėl – juk pačioje knygoje jokių antireliginių raštų nėra, – tai kultūros, literatūros istorija, laiškai. Bet, matyt, lemia susiformavusi reputacija“* [38, p. 59]. V. Žuko teigimu, K. Korsakas jam yra sakęs, kad pasisekimo serijoje neturėjo ir J. Andziulaičio-Kalnėno „Raštai“.

Savo ruožtu, „Lituanistinės bibliotekos“ kolekcininkai Algis Mikša ir Algimantas Antanevičius patvirtino, kad anuomet sunku buvo įsigyti A. Baranausko, J. Basanavičius, S. Daukanto veikalus. *Buvo didžiulis tiražas. Bet labai neaktualių raštų, kaip Valančiaus, tiražas buvo žymiai sumažintas. „Žemaičių vyskupystės“ tomą įsigyti jau reikėjo knygyne tam tikrų pažinčių* [12].

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad serijos leidiniai nebuvo perleisti, nes pakartotina laida neva būtų reiškusi kažkokį akcentą. Kita vertus, vos praėjus metams nuo pirmojo leidimo, 1989 metais, „Vaga“ iš „Lituanistinės bibliotekos“ diapozityvų, tačiau ne serijoje, išleido A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ perspaudą (žr. 2 paveikslą). Šios knygos tiražas siekė 30 000 egzempliorių. 2005 metais leidykla „Versus aureus“ 10 000 egzempliorių tiražu perleido P. Dusburbiečio „Prūsijos žemės kroniką“. Daugiau „Lituanistinės bibliotekos“ leidiniai nesulaukė pakartotinio leidimo, perspaudų.

Tiek analizuojant leidinius ir leidybos aktyvumą, tiek pokalbiuose su serijos rengėjais išryškėjo svarbus faktas, kad serijos leidyba sieta ne su komerciniu patrauklumu.

Išanalizavus serijos tiražus, reikėtų pabrėžti, kad sovietmečiu jie buvo dideli, svyravo nuo 5000 iki 15000 egzempliorių. Neskaičiuojant rekordinio 1988-aisias, Sąjūdžio metais, išleisto A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ leidimo po 1991 metų tiražai tendencingai mažėjo, vidutiniškai siekė vos 2000 egzempliorių.

2 iliustracija. A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ leidiniai

4. „LITUANISTINĖ BIBLIOTEKA” MOKSLINIŲ TEKSTOLOGINIŲ ASPEKTU

4.1. Serijos parengimo principai

„Lituanistinė biblioteka“ buvo sugalvota tikslu visuomenę supažindinti su senaisiais raštijos paminklais, literatūros kūriniais bei kitais svarbiais lituanistinio paveldo fenomenais. Kadangi serijoje daugiausia publikuoti rankraštiniai ar spausdintiniai leidiniai, jos rengėjams reikėjo filologiškai ir istoriškai įvertinus, rekonstravus bei patikslinus parengti dokumentinį leidimą.

Serijos rengėjams ir sudarytojams prieš parengiant šaltinio publikaciją reikėjo pereiti daugybę etapų. Pagal mokslo šaltinių publikacijų bendrąsias nuostatas [33, p. 146], pirmiausia reikėjo susipažinti su šaltiniu, jo laikmečio kontekstu ir kodais, nustatyti, kaip iš jo būtų galima gauti informacijos. Vėliau ieškota būdų, kaip šaltinį pateikti visuomenei. Ta paieška susidėjo iš daugelio dalykų: buvo pasirenkami publikavimo tikslai ir šaltinio apdorojimo, parengimo būdas. Pavyzdžiui, rašytiniai šaltiniai gali būti publikuojami fotografuoti ar skanuoti, jie transkribuojami, transliteruojami, norminama senoji šaltinio kalba arba pakartojama visa originalo rašyba; svetimkalbis tekstas gali būti verčiamas į tos visuomenės dalies, kuri bus skelbiamas šaltinio adresatas, gimtąją kalbą; jei šaltinis yra unikalus arba vienetinis ir labai svarbus ar jei šaltinis apskritai gali pražūti, jo publikavimo tikslas gali būti kuo tikslesnis šaltinio pakartojimas – pastangos modernųjų technologijų priemonėmis vizualiai išsaugoti šaltinio tekstą, vaizdus. Tolesnis etapas – buvo paties šaltinio informacijos tyrimas ir jo pristatymas savo meto visuomenei. Šaltinis buvo pristatomas specialiu mokslo tiriamuoju straipsniu ir komentarais.

Šaltinio publikaciją rengiantis mokslininkas tapo jo teikiamos informacijos reikšmių „vertėju“, kuris, tirdamas ir komentuodamas šaltinį, sukuria naują informaciją. Mokslininkas turėjo ne tik gerai ir kvalifikuotai išmanyti publikuojamą šaltinį bei jo laikmetį, bet ir gebėti tą šaltinį tinkamai pateikti savo amžininkų visuomenei, atsižvelgdamas į jos turimas žinias ir poreikius. Taigi, šaltinio publikacijos rengėjas, remdamasis savo profesionalumu ir atsižvelgdamas į publikacijos adresato išprusimą, poreikius bei publikavimo tikslus, turėjo nustatyti tinkamiausią būdą, kuriuo šaltinis būtų pristatytas rengėjo amžininkams ar tam tikrai jų daliai.

Pagal tekstologinės veiklos formą ir mastą nesunku atskirti dokumentinę, kritinę ir populiariąją publikacijas. Dokumentinė dažniausiai būna skirta šaltiniui išsaugoti ir moksliai tirti, kritinė – mokslinei analizei ar kitai profesinei, pažintinei veiklai, populiari – plačiajai visuomenei. Pastarajai priskiriama ir mūsų analizuojama „Lituanistinė biblioteka“. Rengiant leidinius klestėjo ne vien iš šalies primesta, tačiau ir patriotų lituanistų tautiniais motyvais puoselėta samprata, jog veikalai pirmiausia turi auklėti visuomenę, žadinti jos dvasią, taigi privalo būti plačiai paskleisti

liaudyje, jai suprantami. Tai leidėjus vertė atsiriboti nuo rimtesnių tekstologinių pretenzijų planuojant klasikų leidybą, derinti net mokslinio užmojo publikacijų rengimo principus prie populiarinimo tikslų. Serijos leidimas buvo skirtas tiek edukacinėms, tiek reprezentacinėms reikmėms.

Norint kokybiškai parengti leidinį reikėjo kompetentingų specialistų – nuo redakcinės komisijos narių, kurie sprendavo, kokius leidinius leisti, iki gerų vertėjų, leidinio sudarytojų, recenzentų ir pan. Tarp serijos parengėjų, sudarytojų, vertėjų buvo žinomi istorikai ir etnologai – R. Batūra, Rimantas Jاسas, akademikai J. Jurginis, V. Merkys, Vaclovas Milius, literatūrologai, kalbininkai ir vertėjai – Jurgis Lebedys, Regina Mikšytė, Marcelinas Ročka, Giedrius Subačius, Vytautas Mažiulis, Benediktas Kazlauskas, Ignas Jonynas, Juozas Girdzijauskas, Kęstutis Nastopka, J. Lankutis, Vincas Kuzmickas, L. Valkūnas, V. Vanagas, Birutė Vanagienė, etnomuzikologė Jadvyga Čiurlionytė bei kiti. Didžioji dalis jų jau išėję anapilin.

Dažnai rengiant panašaus pobūdžio leidinius bendradarbiaujama su moksliniais institutais. „Lituanistinės bibliotekos“ rengimas – taip pat ne išimtis. Serijos rengėjai bendradarbiavo su Lietuvos istorijos, Lietuvių kalbos ir literatūros institutais. Tai liudija ne tik tai, kad nemažai serijos leidinių rengė Lietuvos istorijos ar Lietuvių kalbos ir literatūros institutų darbuotojai, bet ir faktas, kad S. Daukanto „Istorija žemaitiška“, L. Ivinskio „Raštai“ išleisti su LLTI, o V. Marburgiečio „Naujoji Prūsijos kronika“ – Lietuvos istorijos instituto logotipais. Tačiau teigti, kad serija leista su šių institutų pagalba negalima. Pasak darbo autorės kalbintų ekspertų, sovietmečiu stambiu, daugiatomių leidinių autoriai paprastai būdavo mokslo įstaigų darbuotojai, leidyklos tik rengdavo jų rankraščius spaudai ir leisdavo. Autoriai patys pasisiūlydavo parengti vieną ar kitą leidinį, dažnai „Vagos“ atstovai pasiūlydavo parašyti įvadinį straipsnį, komentarą ar recenzuoti leidinį. Dėl to gali susidaryti klaidinga nuomonė, kad lituanistinės serijos leidimą globojo minėtieji LLTI ar Lietuvos istorijos institutai. Kita vertus, minėtieji leidiniai su institutų logotipais išėjo nepriklausomybės laikotarpiu. Gali būti, jog, atgavus nepriklausomybę, tokio pobūdžio leidinių leidyba atiduota į mokslinių institutų rankas, o ne, kaip buvo sovietmečiu, pavieniams asmenims.

Kaip pavyko sužinoti iš pokalbių su ekspertais, neretai vieną leidinį rengdavo keli asmenys – vienas rašydavo komentarus, įvadinį straipsnį, kitas kūrini vertė, rengėjas bendradarbiavo su vertėju ir pan. Vėluojant vienam parengėjui laiku atlikti darbą, strigdavo ir viso leidinio pasirodymas. Kita problema ruošiant tokius leidinius buvo ta, kad nebuvo daug specialistų, galinčių tai profesionaliai daryti.

Leidinio paruošimas prasidėjo nuo to, kad leidyklos atstovai susisiekdavo su specialistais ir pasiūlydavo parengti leidinį ar jo dalį, patys mokslininkai siūlydavo išleisti vieną ar kitą jų parengtą veikalą. Jei tai būdavo nepublikuotas veikalas, rengėjas pats eidavo į rankraštyną, rinkdavo tekstą

arba tai darė nusamdytas mašinraštininkas. Leidinio sudarytojų neribojo rengiamo teksto apimtys ar terminai. Kadangi serija buvo skirta plačiajai visuomenei, o šaltinių publikacijos visiems visuomenės raidos aspektams pažinti, daugumos leidinių tekstologinis paruošimas pasižymėjo tuo, kad autentiška, tarminė, archajiška teksto redakcija buvo keičiama į bendrinę kalbą. Šaltinio rašmenys bei punktuacijos ženklai, jų keitimas, taisymas, išsidėstymo puslapyje, paraštėse, eilutėje ir tarp eilučių tvarka tiksliai perteikta moderniu užrašymu. Tačiau pateikti veikalus autentiškai trukdė ideologiniai barjerai, nebuvo galimybių remtis Vakarų tekstologine praktika. *Buvo tvarkoma, kad žmogus be didelių kliūčių dabar galėtų paskaityti, suvokti prasmę*, – pagrindinį leidinio parengimo principą nusakė V. Merkys [12]. Rengiant įvadinius straipsnius ar komentarus laikytasi principo, populiariems leidiniams rengti išsamius komentarus, o pusiau populiariam leidiniui pakanka minimalių [38, p. 58]. Leidykla paruoštą leidinį nešdavo aprobuoti. Be to, nors ir leidinys buvo parengtas, tai dar negarantuodavo, kad jis išeis (cenzūra ir pan.). Išėjęs leidinys padėdavo ne tik išsaugoti unikalius lituanistikos paminklus, bet ir buvo veiksmingiausia priemonė suteikti šiems leidiniams naują gyvenimą, padaryti juos prieinamus gausesniam skaitytojų ir tyrėjų būriui.

Rengiant seriją nebuvo siūlymų vienoje pusėje leisti originalą, o kitoje bedrine kalba. Kita vertus, ištyrus serijos leidinius *de visu* paaiškėjo, jog serijoje leista ir faksimilinių leidinių. Tai – 1974 metais išėjusi M. Mažvydo „Pirmoji lietuviška knyga“, M. Lietuvos veikalas. Čia šalia faksimilės pateikiamas transponuotas tekstas. Deja, kokybe leidinys nepasižymi, nes jis juodai balta spaudos, stambių spaudos taškų, beveik vienalyčio pilko fono, su nukirptais originalo puslapiais.

Leidinių sudarytojai dirbo be avanso, honorarą gaudavo, kai pasirodydavo knyga. Jis buvo mokamas už lankus, įvadas, originalus tekstas, parengimas, redagavimas ar komentarų rašymas turėjo skirtingus įkainius. Kita vertus, kaip pažymėjo R. Batūra, *ne pinigai čia buvo reikalas, o pareiga tėvynei, užmokestis simboliškas būdavo, krovikas daugiau gaudavo negu mokslininkas* [11].

Apibendrinant reikėtų pabrėžti faktą, kad leidinių tekstologinis parengimas nebuvo ypatingas. Prisitaikant prie visuomenės poreikių, buvo supaprastinta senųjų raštų kalba, kai kuriuose leidiniuose pateiktos faksimilės.

4.2. Meninis apipavidalinimas

Kalbant apie serijos apipavidalinimą, reikėtų pasakyti, kad „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių išvaizda buvusi kukli, nes bet koks puošnumas ideologiškai neaktualiems leidiniams galėjo užkliūti [12]. Visų knygų formatas buvo 84 su 108 1/32, jie apvilkti aplankais, dažnas leidinys iliustruotas autoriaus nuotrauka. Ploniausia serijos knyga – J. Goštauto „Ponas teisėjaitis, arba

pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“ (129 psl.), storiausia – J. Basanavičiaus „Rinktiniai raštai“ (1036 psl.). Geresne poligrafinė kokybe pasižymėjo tik du paskutiniai serijos leidiniai – jie baltesnio, kokybiškesnio popieriaus. Maloniai nustebina ir istoriko R. Batūros parengta „Prūsijos žemės kronika“, nes tai vienintelis serijos leidinys su priedu – pačio istoriko sudarytu, iki šiol tiksliausiu laikomu 13-14 a. žemėlapiu. Dauguma serijos leidinių spaudė K. Poželos spaustuvė Kaune.

Analizuojant „Lituanistinę biblioteką“, į akis krenta serijos numeracija (žr. 7 priedą). Nors serijoje išėjo 32 leidiniai, bet paskutinis numeruotas leidinys, Vydūno veikalas, yra pažymėtas „31“ numeriu. Iš pradžių, iki 1970 m., leidėjai serijos leidinių nenumėrė. Nuo serijos leidimo pradžios iki 1970 m. išėjo 9 leidiniai. Nuo 1971 m. serija pradėta numeruoti 9 numeriu. Iš čia kyla klausimas, kodėl ne 10, nes Andziulaičio-Kalnėno „Raštai“ yra dešimtoji serijos knyga. Taip galėjo nutikti, nes leidėjai A. Baranausko „Raštų“ dvitomį laikė vienu serijos vienetu ir taip į serijos numeraciją įvėlė neaiškumo. Tiesa, vėlesni M. Valančiaus, S. Daukanto dvitomiajai jau numeruoti kaip atskiri serijos leidiniai.

Nuo 1971 m. iki 1988 m. serijos leidiniai buvo nuosekliai numeruoti. Tuo tarpu 1995 m. išleisti leidiniai – S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ dvitomis bei L. Ivinskio „Raštai“ – vėl nenumėrė. Paskutiniams dviem serijos leidiniams leidėjai atsekė knygų numeraciją. Taigi serijos numeracija yra gana paini. Nors serija gali būti ir numeruota, ir nenumėrėta, tačiau „Lituanistinės bibliotekos“ žymėjimas suklaidina skaitytoją bei parodo leidėjų darbo spragas. Pasigendama aiškumo, tikslumo ir sistemiškumo. Jeigu buvo nuspręsta seriją numeruoti, tai serijos numerį reikėjo nurodyti kiekviename leidinyje, kaip to reikalauja serijos redakciniai parengimo principai. Verta pažymėti, kad numeracijos neatitikimai greičiausiai suklaidino ir „Visuotinės lietuvių enciklopedijos rengėjus“. Naujausiame enciklopedijos tome nurodoma, kad „Lituanistinėje bibliotekoje“ išėjo 33 knygos, nors tyrimo metu išsiaiškinta, kad 32 [35].

Ištyrus per tris dešimtis 1966-2001 metais serijoje išleistas knygas nustatyta, jog dauguma jų atitinka tipiškiems akademiniam ar serialiniam leidiniams keliamus reikalavimus. Kadangi „Lituanistinė biblioteka“ neturėjo iš anksto nustatyto leidimo laiko ir leidinių skaičiaus, ją galima priskirti prie atvirosios knygų serijos.

IŠVADOS

Tyrimo metu išryškėjo faktas, kad „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidimas buvo ne tik kapitalinis, analogų iki šiol neturintis lituanistinio paveldo leidybos projektas, bet ir kova už lietuvių bei valstybingumą. Nors serija buvo leidžiama be aiškesnės sistemos, ji vertinga tuo, kad leidiniuose pirmą kartą publikuoti kai kurie lituanistikos paminklai, lietuvių tautos kultūrinis palikimas, sunkiai prieinami senieji raštai. Daugelis jų šiandien būtent iš šios serijos perleisti ir išsamiau, kiti, priešingai, nesulaukė perlaidų.

Nors serija leista be aiškesnės sistemos, joje išėjo 32 leidiniai 28 autorių, rašiusių ne tik lietuvių, bet ir lotynų, lenkų, vokiečių bei rusų kalbomis, kūriniai. „Lituanistinės bibliotekos“ serijoje publikuoti XIII-XX a. pr. grožinės literatūros, etnologijos, folkloristikos, kalbotyros ir istorijos spausdintiniai bei rankraštiniai veikalai. Didžiausią dalį sudaro XIX a. gyvenusių autorių lituanistinis paveldas.

Išanalizavus 1966-2001 metais serijoje išleistus leidinius paaiškėjo, kad sovietmečiu „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių leidybos aktyvumas buvo periodiškasis, vieno ciklo trukmė apie metus. Atgavus Nepriklausomybę periodiškumas išnyko, serijos leidiniai ėjo neapibrėžtais laiko tarpais. Tuo tarpu tiražai sovietmečiu buvo itin dideli, svyravo nuo 5000 iki 45000 egzempliorių, po 1991 metų tiražai tendencingai mažėjo, vidutiniškai siekė vos 2000 egzempliorių.

„Lituanistinė biblioteka“ atliko savo misiją, su senųjų raštų veikalais siekiant estetinių, dorovinių, socialinių tikslų supažindino visuomenę, juos pateikė žinovams ir tam tikrų profesijų žmonėms kaip mokslinių studijų, pedagoginės, kūrybinės veiklos ar pomėgio objektą. Todėl galima konstatuoti, kad tekstologinis parengimo pagrindas buvo autentiškos, tarminės, archajiškos teksto redakcijos keitimas į bendrinę kalbą. Taip pat keliuose serijos leidiniuose šalia transponuoto teksto buvo pateikta ir originalo faksimilė. Sovietmečiu išleisti leidiniai turėjo profesionaliai, tačiau su ideologinėmis nuostatomis, parengtą įvadinį straipsnį, komentarą. Nepriklausomybės metu ideologijos komentaruose ar įvaduose atsisakyta.

Ištyrus per tris dešimtis 1966-2001 metais serijoje išleistas knygas nustatyta, jog dauguma jų iš esmės atitinka tipiškus akademinių serialinių leidinių reikalavimus.

Manoma, kad serijos leidyba nutrūko dėl to, kad serijos leidiniai buvo visiškai nekomerciniai ir įdomūs tik specialistams, iki ir po Nepriklausomybės atgavimo atsirado daug kitų lituanistinį paveldą publikuojančių serijų – „Archivum Lithuanicum“, „Senoji lietuvių literatūra“, „Senosios literatūros studijos“, „Bibliotheca Baltica“, „Historiae Lituaniae Fontes Minores“, nemažai lituanistikos darbų publikuota daugelio rašytojų *Raštų* tolose. Įtakos turėjo ir tai, kad

valstybė finansavo tik dalį serijos leidinių leidybai reikiamos sumos, o pati leidykla savo lėšomis to daryti negalėjo. Spėtina, kad ir nėra pakankamai specialistų, gebančių paruošti tokio tipo leidinius.

Perspektyvos Lietuvoje atnaujinti „Lituanistinės bibliotekos“ leidybą miglotos, tačiau pratęsiant serijos tradiciją būtų galima leisti XX a. pradžios, tarpukario lietuvių raštiją. Tam reikia aukštos kvalifikacijos patyrusių specialistų, finansinės valstybės paramos. Lituanistinio paveldo leidybos projekto tąsa galėtų užsiimti Lietuvių literatūros ir tautosakos, Lietuvos istorijos institutai ar privataus kapitalo leidyklos. Juo labiau, kad lėšos, investuotos į knygos paveldo paminklų leidybos programas, turi ypatingą išliekamąją vertę. Kita vertus, nuo tokių užmojų gali atgrasinti tai, kad leidybiniu požiūriu lituanistinio paveldo publikavimas yra nepelninga leidybos sritis.

Virginija Vervečkaitė

**LITHUANISTIC HERITAGE PUBLISHING PROJECT "LITHUANISTIC LIBRARY"
(1966-2001)**

(summary)

Book series „Lithuanistic Library“ (1966-2001) is the first follow-up lithuanistic heritage publishing project. This project is important because it was a major work, which represented lithuanian language and literature, historical monuments and the old lithuanian writings translations into lithuanian language. Series saved cultural and spiritual legacy of documentary heritage, which reflects the lithuanian nation and identity, and is necessary to preserve.

Series edition had bold ambition and hopes. Unfortunately, „Lithuanistic Library“ did not receive a more thorough scientific research until now. Linguistics, literature, culture or publishing historians are not interested about it. Thus, the chosen theme is innovate work. The last book of series left in 2001, so it is unclear whether the series is terminated or standstill.

The object of this scientific work is 32 „Lithuanistic Library“ publications issued from 1966 till 2001. The aim is to analyse the publishing project „Lithuanistic Library“ (1966-2001) and to determine it's importance in Lithuanian publishing history. The object is to clarify series publishing circumstances, to analyse the content and repertoire of the series by thematic, chronological, genre and other aspects, to investigate the activeness of „Lithuanistic Library“ publishing in 1966-2001, to set textualistic series preparation principles and objectives, to evaluate the quality of series books in this period and their suitability to carry out the functions assigned to.

The documental method of analysis of content and analytical critical analysis of the literature has been used to evaluate the series publications. Also, having concluded the results gained by the experts of the field it became clear that „Lithuanistic Library“ publishing doesn't have analogues so far. This project was not only capital work, but also the struggle for Lithuanian culture and statehood. Although the series was allowed without a more coherent system, but it preserved Lithuanian language and literature, historical monuments and the old Lithuanian writings. Many of them were published for the first time in this series. It didn't published more.

Perspectives to resume „Lithuanistic Library“ publishing are misty. But the extension of series tradition can be XX century beginning or interwar period lithuanian writing's publishing. It needs not only highly qualified and experienced specialists, but and state financial support. Lithuanian Literature and Folklore institute, The Lithuanian institute of History or private publishing houses could continue this lithuanistic heritage publishing project. All the more, funds,

which are invested in the heritage book publishing programs, have special long-term value. On another hand, heritage publishing is not profitable publishing field. That's why publishers can deny from such plans.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. *Aidai. Išeivijos žurnalo (1944–1991) bibliografinė rodyklė*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 1996.
2. *Akiračių bibliografija*. Vilnius: Versus aureus, 2006.
3. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Spaudos paveldo sampratos ir išeivijos spaudos paveldo sklaidos klausimu. *Knygotyra*, 2008, nr. 50, p. 7-19.
4. BUČAS, Jurgis. Kai kurie kultūros vertybių sampratos ir apskaitos klausimai. *Kultūros paminklai*, 1994, nr.1, p. 129-145.
5. BUČAS, Jurgis. Palikimas ar paveldas? *Naujasis dienovidis*, 1993, nr. 17, p.
6. ČEPAITIENĖ, Rasa. *Laikas ir akmenys: kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*. Vilnius, 2000.
7. ČEPYTĖ, Julija. Nauja rusiškoji leidinių klasifikacija. *Knygotyra*, 2004, nr. 43, p. 193-215.
8. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 4 laida. Vilnius, 2000.
9. DAMBRIŪNAS, Leonardas. Kova su vėjo malūnais: Korsakas ir Klimas: [atsiliepimas į Antano Klimo straipsnį dėl Kosto Korsako kaltinimo rusofiliškumu, išspausdintą žurnale “Į laisvę”, 1972. Nr.4]. *Akiračiai*, 1972, nr. 10, p. 3
10. GLEMŽA, Jonas. *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas: paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai*. Vilnius, 2002.
11. *Interviu su istoriku Romu Batūra* [garso įrašas]. 2009 m. lapkričio 24 d. Autorės archyvas.
12. *Interviu su istoriku Vytautu Merkiu* [garso įrašas]. 2009 m. lapkričio 19 d. Autorės archyvas.
13. *Interviu su literatūros istoriku Vytautu Vanagu* [garso įrašas]. 2009 m. lapkričio 20 d. Autorės archyvas.
14. *Knygotyra. Enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera, 1997.
15. *Knygotyra* [sudarytojas ir ats. redaktorius Domas Kaunas]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
16. KUBILIUS, Jonas. Praeitį reikėjo atsikovoti. *Šiaurės Atėnai*, 2009 m. kovo 27 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 3 d.] Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?st_id=16671>
17. LAURUŠAS, Juozas. *Lituanistinė biblioteka* [interaktyvus]: Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001 [žiūrėta 2009 sausio 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lle.lt/FMPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&ID=1377&-find=>>

18. *Leidyklos Vaga elektroninis laiškas*. 2009 m. balandžio 30 d. Autorės archyvas.
19. *Leidyklos "Vaga" 1969 metų teminis planas*. Lietuvos valstybės centrinis archyvas, Lietuvos literatūros ir meno archyvas. 23 fondas, apyrašo nr. 1, byla nr. 16
20. LESMAITIS, Gediminas. Rašytinių LDK šaltinių publikavimas Lietuvoje (1990-2006). *Knygų aidai*, 2006, nr. 4, p. 30-33.
21. *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*. Red. Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
22. MACEINA, Antanas. *Raštai. Bendrieji filosofijos klausimai*. Vilnius: Mintis, 2000.
23. MARTINAITIS, Marcelijus. *Lietuviškos utopijos*. Vilnius: Tyto alba, 2003, p. 51-55.
24. *Metmenys. Kn.1-65. Išeivijos žurnalo bibliografinė rodyklė*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 1996.
25. MISIŪNAS, Remigijus. *Leidyba ir platinimas: mokymo knyga*. Vilnius: 2000, p. 171.
26. *Nauja knygų serija „Lituanistinė biblioteka“*. Vilnius: Vaga, 1969.
27. *Pasaulio paveldas*. [interaktyvus]: UNESCO, 2009 [žiūrėta 2009 rugsėjo 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/r/new-page/pasaulioatmintis/>
28. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Žodžiai apie knygą*. Vilnius: Vyturis, 1998, p. 160-161.
29. *Serija. Terminų duomenų bazė*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lsd.lt/standards/term.php?&termid=76468>
30. SKARDŽIUS, Pranas. Pirmoji lietuviška knyga. *Aidai*, 1975, nr. 6, p. 285-286.
31. STONIENĖ, Vanda. *Lietuvos knyga ir visuomenė: nuo spaudos draudimo iki nepriklausomybės atkūrimo*. Vilnius: Versus Aureus, 2006.
32. SUBAČIUS, Paulius. *Tekstologija: teorijos ir praktikos gairės*. Vilnius: Aidai, 2001, p. 26-63.
33. *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika*. Galimybių studija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.minfolit.lt/files/TM_DB_Lituanistika.pdf
34. TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003.
35. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T.13. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
36. ZABORSKAITĖ, Vanda. *Jurgis Tornau – dar kartą*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/index.php/tekstai-apie-tekstus/468-t/4955-vanda-zaborskaite-jurgis-tornau-dar-karta-2009.html>
37. ŽUKAS, Saulius. Simonas Daukantas. Kaunas: Šviesa, 1988, p. 5.

38. ŽUKAS, Vladas. Kostas Korsakas: prisiminimai. Vilnius: Ogamas, 2005, p. 56-61.
39. ŽUKAS, Vladas. *Pažinti kultūros žmonės*. Vilnius: UAB „Logotipas“, 2002, p. 128-129.
40. *LIBIS suvestinis Lietuvos bibliotekų katalogas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.libis.lt>
41. *Lietuvių kalbos žodynas: elektroninis variantas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt>
42. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elektroninis katalogas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.libis.lt:8080/>>
43. *Vilniaus universiteto bibliotekos elektroninis katalogas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lanka.vu.lt/F/3XTGMJ3IASR2DC83JRVMBM1HXMIIF8MMIXQGQ7MM7PVUD B31R2-01393?func=find-b-0&local_base=vub01>
44. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos katalogas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://aleph.library.lt/F/3GGQE81EA1JHU32E4KU1IJ67VVGLI37C1NPSTA5TXXPTX19 29H-24719?func=find-b-0&local_base=mab01>

PRIEDAI

1 priedas. ABĖCĖLINIS „LITUANISTINĖS BIBLIOTEKOS” LEIDINIŲ SĄRAŠAS

Serijinių leidinių sąrašas sudarytas nagrinėjant Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo ir Vilniaus universiteto bibliotekos katalogų įrašus, vėliau pasirinktus leidinius peržiūrint *de visu*.

1. ANDZIULAITIS- KALNĖNAS, Juozas. *Raštai*. Parengė Kęstutis Nastopka. Vilnius: Vaga, 1971. 400 p.
2. AŽUKALNIS- ZAGURSKIS, Valerijonas. *Raštai lietuviški*. Parengė Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 1968. 365 p.
3. BARANAUSKAS, Antanas. *Raštai*. 2 T.. Parengė Regina Mikšytė. Vilnius: Vaga, 1970. T.1. 486 p.; T. 2. 566 p.
4. BASANAVIČIUS, Jonas. *Rinktiniai raštai*. Parengė Danutė Krištopaitė. Vilnius: Vaga, 1970. 1036 p.
5. DAUKANTAS, Simonas. *Istorija žemaitiška*. 2 T. Parengė Vytautas Merkys, Birutė Vanagienė, Roma Bončkutė, Giedrius Subačius. Vilnius: Vaga, 1995. T.1- 663 p.; T.2.- 461 p. ISBN 5-415-00352-5
6. DAUKANTAS, Simonas. *Raštai*. 2 T. Parengė B. Vanagienė, V. Merkys. Vilnius: Vaga, 1976. T.1-781 p.; T.2.- 901 p.
7. DAUKANTAS, Simonas. *Vertimai ir sekimai*. Parengė V. Merkys, B. Vanagienė. Vilnius: Vaga, 1984. 492 p.
8. DUSBURGIETIS, Petras. *Prūsijos žemės kronika*. Parengė Romas Batūra; iš lotynų k. vertė Leonas Valkūnas. Vilnius: Vaga, 1985. 496 p.
9. GOŠTAUTAS, Jonas. *Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją*. Iš lenkų k. vertė Rimantas Jasas. Vilnius: Vaga, 1967. 128 p.
10. HUSOVIANAS, Mikalojus. *Giesmė apie stumbrą*. Iš lotynų k. vertė Benediktas Kazlauskas. Vilnius: Vaga, 1977. 106 p.
11. IVINSKIS, Laurynas. *Raštai*. Parengė R. Mikšytė. Vilnius: Vaga, 1995. 591 p. ISBN 5-415-00386-X
12. JUCEVIČIUS, Liudvikas Adomas. *Mokyti žemaičiai*. Parengė Meilė Lukšienė, Vytautas Raudeliūnas. Vilnius: Vaga, 1975. 266 p.
13. KETURAKIS. *Rinktiniai raštai*. Paruošė V. Kuzmickas. Vilnius: Vaga, 1976. 190 p.

14. KOJELAVIČIUS- VIJŪKAS, Albertas. *Lietuvos istorija*. Parengė J. Jurginis. Vilnius: Vaga, 1988. 819 p.
15. LASICKIS, Jonas. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*. Paruošė Juozas Jurginis. Vilnius: Vaga, 1969. 100 p.
16. *Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*. Parengė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970. 453 p.
17. *Lietuvių didaktinė proza*. Parengė V. Vanagas, B. Vanagienė. Vilnius: Vaga, 1982. 436 p.
18. *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*. Parengė R. Jasas. Vilnius: Vaga, 1971. 396 p.
19. MARBURGIETIS, Vygandas. *Naujoji Prūsijos kronika*. Parengė Rita Trimonienė, Kęstutis Gudmantas; iš vokiečių kalbos vertė R. Jasas. Vilnius: Vaga, 1999. 468 p. ISBN 5-415-00489-0
20. MAŽVYDAS, Martynas. *Pirmoji lietuviška knyga*. Parengė Kostas Korsakas, Marcelinas Ročka. Vilnius: Vaga, 1974. 345 p.
21. MYKOLAS, Lietuvis. *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius: dešimt įvairaus istorinio turinio fragmentų*. Iš rusų k. vertė Ignas Jonynas. Vilnius: Vaga, 1966. 137 p.
22. PIETARIS, Vincas. *Rinkiniai raštai*. Parengė Vincas Kuzmickas. Vilnius: Vaga, 1973. 709 p.
23. RUIGYS, Pilypas. *Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas*. Iš vokiečių k. vertė Vytautas Jurgutis, Kazys Eigminas; parengė V. Jurgutis, Valerija Vilnonytė. Vilnius: Vaga, 1986. 483 p.
24. STANEVIČIUS, Simonas. *Raštai*. Parengė Jurgis Lebedys. Vilnius: Vaga, 1967. 654 p.
25. ŠLIŪPAS, Jonas. *Rinkiniai raštai*. Parengė Kostas Doveika. Vilnius: Vaga, 1977. 610 p.
26. TATARĖ, Antanas. *Pamokslai išminties ir teisybės*. Parengė Jonas Pilypaitis, B. Vanagienė, V. Vanagas. Vilnius: Vaga, 1987. 524 p.
27. VALANČIUS, Motiejus. *Raštai*. 2 T. Parengė B. Vanagienė, V. Vanagas. Vilnius: Vaga, 1972. T.1- 597 p.; T.2.- 474 p.
28. VYDŪNAS. *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*. Redaktorė Lilija Kudirkienė; iš vokiečių kalbos vertė Vita Gaigalaitė, Rapolas Šaltenis. Vilnius: Vaga, 2001. ISBN 5-415-01570-1

2 priedas. INTERVIU SU VYTAUTU MERKIU

Lietuvių istoriką „Lituanistinės bibliotekos“ S. Daukanto „Raštų“, „Istorijos žemaitiškos“ 2 t., „Vertimų ir sekimų“ ir kitų leidinių parengėją Vytautą Merkį apklausė darbo autorė Virginija Vervečkaitė. 2009 m. lapkričio 19 d. garso įrašas.

Jūs prisidėjote prie serijos „Lituanistinė biblioteka“ leidimo, parengėte keletą leidinių. Ką atsimenate?

Iš pradžių buvau „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidimo stebėtojas. Ji pradėta leisti 1966 metais, rodos, ir mes labai džiaugėmės šia biblioteka, jog toks serijinis leidinys pasirodo. Juo labiau, kad artimai buvome pažįstami su Juozu Jurginiu, kuris buvo aktyvus bibliotekos redkolegijos narys ir dalyvis. Turbūt žinote, kodėl buvo leidžiamos tokios serijos bibliotekos.

Kokia buvo serijos ideologija?

Ta tikroji ideologija, jeigu ir buvo, buvo slepiama. Jeigu seniau, sakykime, prieš karą, serijinius leidinius – biblioteką, raštus – leisdavo daugiau, manyčiau, komerciniais sumetimais, nes, jeigu vienas tomas įdomus, kitas mažiau įdomus, trečias vėl įdomus, tas, kas komplektuoja, negi išmes neįdomų, perka visus. O tarybiniais laikais, kai gauni leidimą serijiniam leidiniui, tai tada viena knyga „tempia“ kitą. Viena aktualesnė idelogiškai, kita mažiau auktuoli ir taip kažkaip įsikomponuoja, ir apsaugo nuo per didelio dėmesio ideologines įstaigas. Tai šita „Lituanistinė biblioteka“ ir buvo įkurta tokiu tikslu, kad būtų visuomenei pateikiamas tas kultūros paveldas, kuris atseit buvo idelogiškai neaktualus sovietinei valdžiai. Visas dėmesys buvo kreipiamas, sakysime, į tarybinį laikotarpį – ir istoriją, ir literatūrą, ir teatrą. Tarybinio laikotarpio tyrinėjimas buvo toks: yra įžymiausių partijos vadovų mestos kažkokios tezės, instrukcijos. Ir tada pacituoja kokį nors tą veikalą, ir taip pradedi rašyti, kad ir pas mus taip buvo, kaip tenai pasakyta. O tikra istorija, tiesos ieškojimas, ėjimas prie jos (nežinia kas prieis prie absoliučios tiesos) nebuvo toleruojamas ir netgi vadinamas objektyvizmu, tai yra objektyvizmas – ne marksizmas. Taigi „Lituanistinė biblioteka“ buvo steigama šiam reikalui, kaip ir kitos serijos – „Lietuvos mokslo paminklai“, „Lietuvos istoriografija“.

Tokioms serijoms kaip „Lituanistinė biblioteka“ reikėjo gero užnugario. Jeigu bus koks vienas atsakingas redaktorius, kaip seniau būdavo, tai dabar reikėjo kolektyvinės atsakomybės. Buvo sudaromos redakcinės komisijos iš valdžiai artimų žmonių. Jie buvo lyg skydas, priedanga,

kad, jeigu kas pradės abejoti „a, čia tokie vyrai vadovauja, tai jie žino, ką daro“. Vienas iš tokių tos serijos iniciatorių, kiek žinau, buvo „Vagos“ leidyklos direktorius Jurgis Tornau. Jis buvo senas komunistas, 16-os lietuviškos divizijos karys, po karo – aukštų valdžios įstaigų tarnautojas, pagaliau buvo paskirtas „Vagos“ leidyklos direktoriumi. Jis labai su J. Jurginiu kalbėjosi. J. Jurginiui irgi visai patikdavo. Faktiškai jis senas komunistas, kalėjęs kalėjime 4 metus prieš karą, bet jisai bent kiek laisvamaniškai galvodavo, kaip čia pasakius, per tai ir įkliūdavo, kritikuodavo. J. Jurginis tuo metu, 1966 metais, buvo vėl atsigavęs po anksčiau patirtų visokių smūgių. Prisišnekino Kostą Korsaką, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorių, kuris taip pat buvo artimas valdžiai žmogus, autoritetas. Jis pirmininku buvo. Dar dalyvavo Romas Šarmaitis, partijos istorijos instituto direktorius. Rodos, dar A. Venclova buvo. Žodžiu, ta redakcija buvo sudaryta tokia, kad ta kolektyvinė atsakomybė jau būtų iš tikrųjų sviri ir, jeigu kažkas nepatiko ar ką, kad vieno žmogaus nenulinčiuotų, neapkaltintų. Kai jau tiek ir tokių garbingų žmonių, tai tas kritikavimas sunkesnis.

Ar buvo sudarytas serijos planas? Pagal ką temas atsirinkdavo, kokius autorius ir kūrinius leisti, o kokių ne?

Buvo toks, kad iš pradžių manyta leisti kultūrinės įdomybės. Dėl to, rodos, ar ne pirmas tomas buvo Mykolo Lietuvio „Apie lietuvių, totorių, maskvėnų papročius“. Na, ir toliau buvo skelbiami tie dalykai, kurie įdomūs, bet nebuvo atskirai skelbiami. Tai ten visus raštus paimti- ir Valančiaus, ir Šliūpo, ir Basanavičiaus, ir Lietuvos metraščių, „Petrą Dusburgiečio kroniką“ ir visa kita. Tai čia toks platus kultūros suvokimas, į kurį įeina ir literatūros kūriniai, ir istorijos šaltiniai, kurie pokario metais buvo ignoruojami arba tiesiog jų neįmanoma buvo ištiesai spausdinti.

Redaktorių kolegija sumanydavo, bet matote, ką reiškia leisti? Juk ėjo planavimas kiekvieniems metams. Surašydavo planuose, ką siūloma leisti, leidinį įrašydavo iš tos serijos. Būdavo anotacija. Anotacija tokia pati idelogiškai būdavo. Joje pasakyta, kad knyga bus labai naudinga ideologiniu požiūriu. Šitas planas, kurį sudarydavo leidykla, eidavo į Spaudos komitetą. Tas komitetas sudarydavo suvestinį visos Lietuvos leidyklų planą ir teikdavo Centro komiteto propogandos, mokslo skyriui rodydavo. Paskui, jeigu jie ten aprobuodavo, siūsdavo į Maskvą aprobacijai, versdavo į rusų kalbą. Matote, kiek pakopų buvo ketinamam leisti leidiniui. Tai čia ne šiaip sau individualus sugalvojimas. Individualus – tik pradiniam etape, žinoma. Nereiškia, kad tie leidiniai be priežiūros buvo. Be to Glavlito, vadinamos cenzūros, redakcija irgi žiūrėdavo ir kartais netgi bailiai kai ką vertindavo. Pavyzdžiui, iš Mykolo Lietuvio prisimenu, kad ten spausdino lotynišką tekstą ir šalia vertimą lietuvišką. Ten nelabai gražiai pasakyta apie žydus buvo. Tai fotokopijoje yra visas tekstas, o lietuviškai išleista ir išbraukta ta vieta. Arba leido Šliūpo raštus. Jis bedievis, bet,

jeigu vien bedieviškų raštų neleisi, kas juos pirs ir skaitys. Tai ten įdėjo jo atsiminimus. Pavyzdžiui, yra raštuose perspausdintas straipsnis „Minės apie mano prietikius prie Auszros“. Tai ten reikia įsivaizduoti vienoje vietoje, kai pradėjo „Aušrą“ persekioti Prūsijos policija, parašyta, kiek aš žinau pirmame leidime, „mes manėme, kad mums beliko jau kur nors Švedijoje leisti „Aušrą“, tęsti „Aušros“ leidimą ir slaptai importuoti į Rusiją“. Tai matote, pagal tą metą Švedija yra tas kapitalistinis kraštas, supuvę Vakarai ir t.t. Tai tuos sakinius išbraukė, net nepažymėta, kad ten praleista. Tiksliai negaliu pasakyti, ar pati leidykla išbraukė savisaugos reikalais, ar cenzūra, ar Glavlitas. Pats irgi rašiau apie lietuvių spaudos draudimą, reikėjo man pacituoti tą vietą. Žinojau, rodos, buvo tie prisiminimai pirmą kartą spausdinti Šliūpo „Vienybė lietuvininkų“. Žiūriu – tokio sakinio aš negaliu rasti „Lituanistinės bibliotekos“ tome. Paskui sulyginus pasirodė, kas ten praleisdinėta.

Galbūt pamenate, dėl kokių leidinių daugiausia kilo diskusijų?

Daug kliūdavo, visų ir neatsimenu. Sakysime, Valančiaus „Raštų“ dvitomis buvo leidžiamas 1972 metais. Na, ir seniau man ten Žinijos draugija, politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugija, siūlė atseit ištraukas duoti iš Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“, kur kritikuojama kunigai, bažnyčios dalykai, panaudoti ateistiniai propogandai. Aš kategoriškai atsisakiau nuo tokio darkymo tos istorijos. Paskui siūlė gal kai kurias vietas praleidžiant išleisti. Kai pradėjo eiti „Lituanistinė biblioteka“ ir sumanė Valančiaus „Raštų“ dvitomį leisti, tai pirmoje dalyje yra beletristika, laiškai, o antroje dalyje prijungta „Žemaičių vyskupystė“. Tai ten parašiau įvadą (nieko labai originalaus) ir šiek tiek iš prieškarinių laikų, kad Valančius buvo kritiškas ne tik tai kitų, bet ir kunigų atžvilgiu. Stebiuosi, kad tomas neužkliuvo, nė vienas sakinyš nebuvo praleistas. Tikslas buvo pasiektas, kad „Žemaičių vyskupystė“ skaitytoją pasiektų. Bet su pirmu tomu jau buvo sunkiau. Pirmojo tomo leidimą sudarė ir įvadą parašė literatūros istorikas Vytautas Vanagas. Jis parašė įvadą, nagrinėdamas Valančiaus kūrybą estetiniu požiūriu- kuo ten jo raštai ypatingi, kuo pažangą padaro grožinei literatūrai. Dalyvavau tame posėdyje ir Šarmaitis pasakė, kad nėra klasikinio įvertinimo, šitas įvadas netinka. Akis išpūtėme. V. Vanagas negali nieko pasiaiškinti, kai toks kaltinimas. Na, ir paskui kažkas pasakė, jog reikia tada pataisyti įvadą. V. Vanagas buvo labai sukrėstas, bet pataisė, daug ką išbraukė apie estetiką, įdėjo kelis konjunktūrinius sakinius, kurie tiktų valdžiai, nors, kai dabar pažiūri, neduok, Dieve, gadina visą jo įvadą, kuris iš esmės yra neblogas. Tada jau praleido pirmą tomą pati redkolegija. Žinoma, kai kurias religinių raštų ištraukas davė tik tai iš jo labai gražių pasakojimų apie šventųjų gyvenimus, laiškus idėjo, pagrindinius kūrinius. Tai va, Valančiaus „Raštai“ išėjo mažesniu tiražu, jeigu pažiūrėsite „Žemaičių vyskupystės“ tiražą (šiai buvo leidžiama apie 20 tūkst. egzempliorių tiražu, dabar net sunku

įsivaizduoti, bematant išpirkdavo, gal tik Šliūpas užsigulėjo labiau). Žmonės buvo išalkę tos kultūrinės, tos tikrosios informacijos. Buvo didžiulis tiražas. Bet labai neaktualių raštų, kaip Valančiaus, tiražas buvo žymiai sumažintas. „Žemaičių vyskupystės“ tomą įsigyti jau reikėjo knygyne tam tikrų pažinčių, Atsimenu mūsų instituto ūkvedis, toks geraširdis Stasys Jackėnas kažkur turėjo pažįstamų knygyne, na ir mūsų direktoriui Broniui Vaitkevičiui pasiūlė padėti apsirūpinti šitu leidiniu. Direktorius labai laikėsi aukštos ideologinės pozicijos ir atsakė „aš popų raštų nekomplektuoju“. Tai matote, kokia yra pažiūra apskritai į tą seriją – gan įtari ir nevienodai priimama. Bet ką čia darysi – redkolegijoje yra Šarmaitis, Korsakas. Kolegija partiniu, ideologiniu požiūriu yra tvirta ir daug ką lemia.

Su Basanavičiaus „Raštų“ sudarymu buvo didelio rūpesčio, daug ką praleido, bet Basanavičius turi būti Basanavičius. Pasakyčiau, kad Basanavičiaus „Raštų“ išleidimas – gan didelis laimėjimas, nes ten įdėta daug tokių dalykų, kurie ne serijoje šiaip jau nepraeitų.

Su Kojelavičiaus „Istorija“ turbūt žinote, 1984 metai buvo. Džiaugėsi Jurginis, daug kartų kalbėjome, kad Kojelavičiaus „Istorija“ lotynistas Leonas Valkūnas gražiai išvertė, jau buvo korektūra. Tuo metu buvo instrukcija Glavlitui, cenzūros komitetui, kad senieji raštai iki XVIII a. ar iki XIX a. vid. gali eiti necenzūruojami, tik tai tokių leidinių cenzūruoti reikia įvada, komentarus. Atrodė viskas gerai, bet atsirado tokia veikli ar budri redaktorė (redaktorė irgi tam tikras cenzorius buvo, jai kliūdavo, kaip ji čia nematė) Marija Senkuvienė. Tai ji savo iniciatyva į Centro komitetą nuėjo atsiklausti, kažin ar galima tokį dalyką leisti, juk tai lietuvių-rusų tautų draugystei kenkia, parašyta ten apie lietuvių-rusų karus, nepagarbiai parašyta apie Maskvos didžiąją kunigaikštystę, maskolius ir pan. Na, ir stop, viskas. Šis tomas išėjo, kai prasidėjo Sąjūdis, kiek laiko praėjo. Paskui žmonės iš korektūros daugino su „Erox“. Net nusipirkau „Istorijos“ vieną egzempliorių, įrištą į tris knygutes. Per žmones ėjo kaip nelegali spauda. Buvo vienas amerikonas Zenonas Rekašius čia atvažiavęs, mes tarėmės, kad gal reikia Amerikoje išleisti. Tai buvo 1987 metai. Na, sakome, reikia Amerikoje pasitarti, kas galėtų išleisti. Vis tiek ten dar reikia spaudos priežiūros, kaip tik trūko antraštėlės korektūroj. Bet jau 1988-ieji atėjo, pamatėme, kad Lietuvoje galime išleisti. Taip jis ir neišsivežė to. Pražioj lyg ir bijojo vežtis, dar aš jį gąsdinau, kad, jeigu įklius, reikalaus iš jo visokių patarnavimų slaptosios tarnybos. Tai va, Kojelavičius išėjo tik prasidėjus Sąjūdžiui.

Po Kojelavičiaus „Istorijos“ sulaikymo J. Tornau nebebuvo direktorius. Bijau pasakyti, ar dėl to jis buvo atleistas. Leidykloje buvo sumišimas, ką toliau daryti su šia serija. Buvo labai rimtas įtarimas tai serijai, kad čia redkolegija netinkama, neužtikrina to leidinio ideologinio

tyrumo ir tada aš turėjau nekalto pobūdžio rinkinį Simono Daukanto „Vertimai ir sekimai“. Sudėjome didaktinius rašinėlius ir tas tomas neužkliuvęs išėjo. Taip tuo buvo užtikrintas tos serijos tęstinumas.

Norėčiau sugrįžti prie leidyklos planų. Ar Jums žinoma, ar buvo suplanuota, kad per metus reikia išleisti tam tikrą skaičių „Lituanistinės bibliotekos“ knygų? Ar viskas klostėsi savaime, kiek išeidavo knygų, tiek ir būdavo?

Buvo skatinama dažnai leisti. Juk matote, iš pradžių jos eidavo lyg ir dažniau, paskui jau rečiau, kas antri treči metai. Vienas dalykas – ne viską laiku parengdavo. Pavyzdžiui, Rimantas Jasas žinau, kad labai uždelsė „Lietuvos metraščio“ paruošimą spaudai. Jis labai gerai padarė, su geru įvadu, labai dideliais paaiškinimais ir užsitęsė. Paskui buvo numatyta Romo Batūros paruošti „Petro Dusburgiečio kroniką“. Ji irgi labai užsitęsė, nors labai gerai ta knyga paruošta buvo. Tai vieni dalykai užsitęsdavo, kitų nepadaugindavo. Balansuodavo tuos planus, kad būtų atsvaras iš senos literatūros, tarybinės du ar tris kartus daugiau būtų negu iš senosios. Šitaip žaidžiant kasmet nepavykdavo nieko padaryti. Žinoma, daug priklausė nuo paruošėjų, kadangi ne tiek daug žmonių buvo, kurie tai galėjo daryti. Dar man net pačiam mano artimi draugai, kurie geranoriški ir labai rūpinosi mūsų kultūros palikimu, yra sakę, kodėl tu čia užsiimi tokiais dalykais, kiši pinigus, nieko iš leidyklos negauni, nežinia išeis ar neišeis knyga. Iki tol, kol knyga neišėjo, niekas nieko nemokėdavo, paskui sumokėdavo. Dabar ką reikėdavo padaryti. Reikėdavo nusirašyti mašinėle. Jeigu rankraštis yra kokioje nors bibliotekoje, tai jo neišsineši. Pavyzdžiui, kad ir Daukanto „Būde senovės lietuvių ir žemaičių“ cenzūros buvo išbraukti du skyriai, akademijoje šitas rankraštis. Iš akademijos bibliotekos neišsineši. Reiškia, reikia bibliotekoje surast gerą mašininę, ją apmokėt, kad ji perrašytų, susitart su rankraštyno skyriaus vedėju, kad jai duotų vietą. Daukanto „Darbai senovės lietuvių ir žemaičių“, kur įdėti į pirmą „Raštų“ tomą, yra Universitete, rankraštyne parašyti žemaitiškai, kas ten imsis spausdinti. Tai tokią pagyvenusią moterį šiaip taip prišnekinau, grynais mokėdavau. Jeigu knyga išėjo, tai faktiškai padengdavo išlaidas, negali sakyti. Sumokėdavo už sudarymą, už perrašymą niekas nemokėjo.

Redkolegija sulaukdavo daug pasisiūlymų, pati atrinkdavo kas realu, kas tinka, nes visokių buvo siūlymų. Pradėjo siūlyti ir kažkokių rašytojų raštus, kurie ir taip galėjo išeiti be šitos serijos. Juos paprastai atmesdavo, o dėdavo tikrai tuos, kurie be šitos serijos išeiti negalėdavo. Na, kokį Daukanto „Būdą“ galėjo ir išleisti, bet viso jo rinkinio raštų išleisti negalėjo.

Kaip manote, dėl kokių priežasčių sustojo serijos leidyba?

„Istorija žemaitiška“, daugiau aš neprisimenu, neteko aktualumo. Ta prasme, biblioteka neteko prasmės. Juk galima buvo kada nori ir jeigu pinigų yra, leisti be jokių serijų ir šitų redkolegijų. Galėjo žmogus paruošti savo vardu ir išleisti be jokių ceremonijų. Jeigu leidykla apsiima surasti pinigų ar iš Kultūros ministerijos, ar kokių fondų, o jeigu nėra pinigų, tai ir viskas.

Gal žinoma aplinkybės, kodėl leidžiant seriją nuspręsta bendradarbiauti su „Vaga“?

Matote, ta serija buvo sugalvota tokia kultūrinio, literatūrinio palikimo daugiau. Nors buvo ir istorijos veikalų, bet jie turi prasmės kultūrai, raštijos istorijai. Tuo metu dar buvo kita leidykla – Politinės ir mokslinės liteartūros leidykla. Ji leido visus klasikų raštus, aktualijas. „Vaga“ palyginti buvo plataus diapozono. Jau gryna jos kryptis yra kultūros paveldo publikavimas. Ideologinio kaip tokio tose knygose nėra, yra tik ideologiniai įvadai pateisinti, kad atseit šiti veikalai yra reikalingi mūsų socialistinei visuomenei. Dauguma įvadų reikia išmesti, nes jie neturi didelės vertės šiais laikais. Yra šis tas ir gero – geros biografijos, pasvarstymų, bet visas akcentas, kaip jau minėjau, kaip buvo su V. Vanago įvadiniu straipsniu, ne tiek svarbu estetika. Svarbu pagrįsti pagal tuos tarybinius kanonus dėl ko aktualu. Kad patys veikalai būtų grynai ideologinio pobūdžio, drįstu sakyti, kad nebuvo nė vieno veikalo. Net ir Šliūpas. Jo ateizmas kitoniškas negu marksistinis. Jis gali būti kaip kitų pažiūrų žmogaus, visuomeninės minties palikimo dėstymas, publikavimas. Šliūpas yra kairiausias, o daugiau niekas. Stanevičių J. Lebedys buvo labai gerai paruošęs, davė tekstą originalų ir transponuotą šalia.

Apie tekstologinį paruošimą galiu pasakyti iš Daukanto ir Valančiaus raštų parengimo, kur pats dalyvavau ir žinau. Ir vieno ir kito rašyta žemaitiškai. Filologė kalbininkė Birutė Vanagienė, kai aš nurašiau jai tekstus mašinėle, paėmė tekstą transponuoti į dabartinę kalbą. Buvo kai kurios žemaitybės paliekamos, nekeista sakinyje žodžių tvarka, tiksliai, jeigu „douna“, tai „duona“ padaryta ir pan. Tokiu principu ir buvo tvarkoma, kad žmogus be didelių kliūčių dabar galėtų paskaityti, suvokti prasmę ir t.t. Nebuvo stengiamasi nei fotografuoti, nei perrašyti visus ženklus kaip buvo. Reiškia, ta visa serija skiriama platesniam skaitytojui. Galite akreipti dėmesį, kokia knyga koku tiražu išleista. Jeigu grynai mokslo reikalui, tai kurgi ten tiek mokslininkų rasi. Kiekvienam kultūringam žmogui serija skirta. Atsimenu ir laiškų gaudavome, ypač iš techninių specialybių žmonių, medikų. Vienu žodžiu, serija turėjo paklausą visoje kultūrinėje visuomenėje.

Šita serija neprenumeruojama. Nebuvo kilęs noras pakartotinai leisti, nes jei pakartotinas leidimas būtų, tai reikštų kažkokį akcentą ar pan.

Ar buvo serijos išvaizdai reikalavimų, diskusijų?

Paprastai būdavo su kietuoju viršeliu, aplanku. Išvaizda palyginti kukli, nes bet koks puošnumas ideologiškai neaktualių leidinių irgi užkliūdavo. Vis tiek šitas leidinys priklausė prie ideologiškai mažiausiai aktualių leidinių. Išvaizda visur gan pilka. Popierius buvo palyginti neblogas, visų vienodas formatas.

3 priedas. **INTERVIU SU VYTAUTU VANAGU**

Literatūros istoriką „Lituanistinės bibliotekos“ M. Valančiaus „Raštų“ parengėją Vytautą Vanagą apklausė darbo autorė Virginija Vervečkaitė. 2009 m. lapkričio 20 d. garso įrašas.

Ką prisimenate apie „Lituanistinės bibliotekos“ serijos leidimą?

Mano dalyvavimas „Lituanistinėje bibliotekoje“ epizodinis, nes nepriklausiau komisijai, kai buvo planuojama, kuriama. Matyt, pati leidyklos vadovybė sugalvojo tokią lituanistinę seriją. Buvo geri kultūriniai ketinimai. Leidykla turėjo savo poziciją, dirbo kiek galėjo, stengėsi, kad nebūtų taip, kad leidžia kokią primityvią, kairiąją literatūrą. Leidykla buvo valdiška institucija. Tada jokių problemų su finansavimu nebūdavo. Buvo nustatomas biudžetas, skirstoma ir viskas eina, jokių problemų, kad stinga pinigų ar panašiai nebūdavo. Darbas daugiau strigdavo, jei nespėdavo parengti, užkliūdavo kokybė.

Kokiu tikslu serija sumąstyta leisti, kokia buvo jos ideologija?

Ideologija tada vienintelė buvo, o tikslas – leidykla stengėsi padaryti tokių reikalingų, gerų darbų, išleisti, ką jau ideologija leido ir buvo galima išleisti, tai jau stengėsi tą padaryti. Buvo tikslas išleisti tą ankstesnę, senesniąją mūsų literatūrinę raštiją. Ne vien literatūrinę – ten gi ir istorija, ir etnografija, daug.

Gal žinote pagal kokius kriterijus atrinkdavo kokius autorius, kūrinius leisti, o kokių ne?

Tų kriterijų nežinau. Gal jie leidykloje turėjo ilgesniam laikui numatytą leidinių planą. Kaip jie planavo, negaliu pasakyti, kadangi, kaip minėjau pradžioje, toje virtuvėje nebuvau. Aišku, turbūt, kad turėjo, ne taip, kad vieną išleidau, dabar žiūrime, ką čia toliau leisti. Šiaip tai ten kažkokio nuoseklumo nebuvo.

Aš dalyvavau kaip parengėjas. Pirmiausia, ėjo Valančiaus „Raštų“ dvitomis. Jį buvo sugalvota padaryti kaip svarbų leidimą, kadangi, žinote, ką reiškė Valančius tada. Jo buvo leidžiama tik tai vaikų knygelė, beletristika, visa kita neleista. Buvo nuspręsta išleisti jo raštų dvitomį. Pirmojo tomo parengėjas buvau, antrąjį tomą rengė istorikas V. Merkys. Į pirmąjį tomą įeina beletristika, vaikų knygelė, paaugusių knygelė, „Juzė“, „Tretininkas“, laiškai. Mišrus tomas. Svarbiausia beletristika, ne viskas įėjo, nes buvo kupiūruojama. Sakysime, iš „Paaugusių žmonių knygelės“ nepriėmė vengrų pasakojimo, kur apie juos pasakodavo kaip apie tam tikrus sukčius, nes jie nešiojo vaistažoles ir matyt pasukčiaudavo. Šito pasakojimo nepriėmė, nes kaip čia mes dabar vengrus, drauginą tautą, įžeidinėsime.

Gal dar žinote, kokių leidinių nepriėmė ar kokios knygos buvo siūlytos leisti, bet atsisakyta?

Tokių istorijų nežinau, tik tai istorija didelė buvo su A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“. Knyga jau buvo parengta, sumaketuota ir sustabdė. Paskui praėjo keletas metų ir vis tiek išleido. Ten buvo reikalai su rusų vertinimu istorijoje. Ši tema buvo labai atsargi, ten, kur rusai liečiami, reikėjo pasverti kiekvieną žodį. Daugiau aš nežinau. Gal ir buvo kas siūloma, ko nepriėmė, nesiėmė leidykla. Nežinau, ar siūlydavo iš šalies, ar patys leidyklos žmonės, gal skyriui buvo pavadama.

Gal Jums kažkas žinoma apie pačios serijos pavadinimo kilmę?

Matyt leidykla sugalvojo. Buvo toks labai geras redaktorius Jonas Pilypaitis. Jis ir redaguodavo daugelį tos serijos knygų. Saukienė dar redaguodavo, daug turbūt tų redaktorių buvo. Jeigu nėra jokio protokolo užfiksuota pačios pradžios, leidyklos direkcijos posėdžio ir nutarta būtų pradėta tokią seriją, tai tada bala žino.

Kai rengėte Valančiaus raštus, LLTI dirbote? Gal Jums žinoma, koks anuomet buvo „Vagos“ ir institutų bendradarbiavimas? Institute buvo ieškoma rengėjų?

Ne, viskas individualiai vyko, ne per institutą. Leidykla paskambina, siūlo parengti tokį dalyką ar parašyti įvadinį straipsnį, ir viskas.

Kaip jūs sureagavote į tokį pasiūlymą? Ar, Jūsų manymu, tokia serija reikalinga buvo?

Žinoma, reikalinga, ypač anais laikais. Dabar jau daugelis tai, kas toje serijoje buvo leidžiama, yra išleista ir pilniau, be jokių kupiūrų. Štai, kupiūruoti Valančiaus „Raštai“, kupiūruota yra ir daugiau smulkių. Jeigu kas nors kur nors pasakyta, išbraukia kokį sakinį. Daugiausia išbraukdavo leidyklų redaktoriai, kurie redaguodavo (kiekvienas leidinys turėjo savo redaktorių), paskui skyriaus, per kurį eidavo, vadovas ar vadovė. Redaktorius ir skyriaus vadovas būdavo atsakingi. Jeigu kas nors, tai bus atsakingi ir gaus kaip reikiant į kuprą. Cenzūra tada prasidėdavo, kai autorius ką nors rašo. Jis jau yra cenzorius, kadangi žino tuos reikalavimus ir jau kas galima, kas ne, kas praeis, kas nepraeis. Šiek tiek galima ką nors „prašmugialiuoti“. Turėjau tokį patyrimą su Valančiaus „Raštais“. Nelaimintai užkliuvo mano įvadinis straipsnis. Straipsnį parašiau gana didelį, gal poros lankų, taip jau buvo sutarta. Tai buvo prieš 1970 metus, gal kokiais 1968, pradėjau tą tomą rengti. Tuo metu visam gyvenime, leidykloje irgi, buvo tam tikras atlydis. Tada leidyklos vyr. redaktorius buvo A. Maldonis. Jis buvo platesnis, ką galėjo, tą darė, o paskui, berengiant tą tomą, atėjo naujas vyr. redaktorius. Vyr. redaktorius leidykloje buvo pagrindinis ideologas. Leidyklos

direktorius buvo atsakingas už visos leidyklos visumą, o vyr. redaktorius- už ideologiją. Tada atėjo Kazimieras Ambrazas, tikras marksistas.

Rengiant leidinius buvo ideloginiai standartai, normatyvai, kurių reikėdavo laikytis ir išlaikyti. Buvo tokie lozungai „tautų draugystė“, „didžioji rusų tauta“. Juos reikėjo išlaikyti.

Galbūt prisimenate Valančiaus teksto tekstologinį rengimą? Su kokiais sunkumais galbūt susidūrėte?

Tekstologinis rengimas – teksto redagavimas. Valančius rašė žemaičių kalba, tarme, tai reikėjo išversti į bendrinę kalbą. Mūsų literatūra beveik iki XIX a.pab. buvo rašoma tarmiškai, atskirų tarmių atstovai rašė savo kalba, savo tarme. Valančius buvo žemaitis, tai jis kitaip negalėjo rašyti. Žemaitiškai Valančių išleidus būtų nepaskaitoma. Turėjome leisti bendrine kalba.

Rengiant seriją, ar bendradabivote su kitais leidinių rengėjais, jus kontroliuodavo komisija? Ar tiesiog Jums buvo duotas darbas, kurį reikėdavo atlikti?

Duoda darbą. Ką reikia padaryt, padarai, tada nuneši, atiduodi leidyklai, šaukiamas komisijos posėdis, duodama komisijai susipažinti su padarytu mašinraščiu nuo „a“ iki „z“. Tada komisija susipažįsta, skaito, varto, šaukiamas posėdis ir jau tada gauni pylos arba pretenzijų, arba dar reikia ką nors daryti. Kai svarstė mano Valančiaus dvitomį, gavau pylos už įvadą. Komisijoje buvo rašytojas, instituto direktorius Korsakas, partijos instituto direktorius, vyriausias Lietuvos ideologas Šarmaitis, leidyklos vyr. redaktorius Ambrazas, akademikas Jurginis, tuometinis mokslo ministerijos ministras, klasikas Henrikas Zabulis. Tada tas įvadas labiausiai užkliuvo Šarmaičiui ir jis pasakė, „kad įvadas tiktų „Aidams“ . „Aidai“ buvo Amerikoje leidžiamas žurnalas. Kai rašiau tą įvadą, buvo šioks toks atšilimas. Ten šiek tiek gal ir laisviau kai ką parašiau. Labai svarbi ir kebli problema apie Valančių kalbant ir rašant buvo jo santykis su 1863 metų sukilimu, Valančius ir sukilimas, kaip jis rėmė, nerėmė, kas jis buvo tame sukilime, jo pozicija. Tai aš ten turbūt nelabai plačiai leidausi į šį klausimą. Atsimenu, sėdi komisijoje pirmininkas Korsakas. Jo pavaldinys buvau, jaunesnysis mokslinis bendradarbis. Kai Šarmaitis pasakė, kad įvadas tiktų „Aidams“, jo veidas papilkėjo, kadangi kaltinimas metamas jo instituto kadru. Bet jis nieko nesakė, niekada nepriekaištavo. Tai tada pareikalavo papildomo darbo, ėjau į centrinę archyvą, skaičiau kažkokius Valančiaus dokumentus. Valančius ir sukilimas yra visa istorija. Jį visą vasarą stumdė, reikalavo, kad jis pasmerktų sukilimą, Valančius visokiais būdais išsisukinėjo, vengė.

Per kiek laiko parengėte Valančiaus „Raštus“ ? Ar buvo nustatyti terminai?

Užtruko turbūt porą metų. Būdavo terminai, kadangi leidyklai kasmet reikia planuoti, ką išleis. Jeigu kas nors vėluodavo, tai būdavo nepatenkinti leidyklos žmonės, vadovai. Tokiam žmogui, kuris sistemingai neįvykdo tų terminų, daugiau neduodavo darbo. Honorarą mokėdavo, kai knyga jau išėjo. Tiksliai neatsimenu, kiek mokėdavo, mokėdavo už lanką. Įvadas, originalus tekstas, parengimas, redagavimas, komentarų rašymas vėl turėdavo savo įkainius. Daug nemokėdavo.

Nebuvo siūlymų vienoje pusėje leisti originalą, kitoje bedrine kalba. Būdavo rengiama mašininė, reikėdavo samdyti mašininę, mokėti jai. Mašinėlių gi tada niekas namie neturėdavo. Turėt mašinėlę, reikšia registruoti kažkur KGB, nes gali būti apkaltintas, kad rašai proklamacijas.

Ar reiktų tokios serijos šiandien? Gal reiktų leidimą atnaujinti?

Nežinau, čia reiktų pagalvoti iki kokio laiko eiti dabar. Tada būdavo imama iki XIX a.pab., o XX a. buvo nauji laikai. Dabar XX a., ypač jo pirma pusė, darosi jau nebe nauji laikai, o irgi seniena. Tai galbūt būtų galima mūsų tarpukario literatūrą, raštiją leisti.

To turėtų imtis privatus sektorius ar vis dėlto atiduoti atsakomybę į institutų rankas?

Institutas tai galėtų, žinoma, bet institutas tai dabar ką... Senosios raštijos skyrius daug ten leidžia, verčia į lietuvių kalbą senosios mūsų raštijos raštus, rašytus lenkų, lotynų, vokiečių, senąja baltarusių kalba. Naujesni laikai – darbo būtų kiek tiktai nori.

Baigdama norėčiau paklausti, ar tai reikšmingas mūsų tautai, mums dokumentinis paveldas?

Žinoma, vertinga ta serija. Vis tiek, kas išleista turi vertę. XVI-XVII a. raštai sunkiai prieinami. Be to, daug kam nepaskaitoma ta lotynų kalba. Kas studijuoja mokykloje ar aukštojoje mokykloje, tai šitie leidiniai vis tiek turi vertę. Jie yra tiražuoti. Tais laikais išėdavo didesniais tiražais negu dabar, tai vis tiek patekdavo į bibliotekas, jie labiau prieinami. Tais laikais, kai serija pradėta leisti ir vėliau, ji turėjo autoritetą, kadangi iki tol buvo leidžiami tekstai, kurie lyg ir nedrausti buvo, bet tokie nelabai žinomi, nevisokiai prieinami. Tai „Lituanistinės bibliotekos“ serijos knygos buvo vertinamos, išperkamos. Dabar, kai žiūri aprioriai į visa tai, kas vyksta knygų gamyboje, tai vaizdas labai chaotiškas, ko tiktai neprileidžiama. Prileidžiama tokios vertės knygų, kokių Lietuva niekada neturėjo: užsienio vertimų, žinybinių, enciklopedinių. Yra išleista kapitalinių knygų ir tuo pat metu yra menkaverčių prileista. Mokslinę literatūrą daugiausia leidžia LLTI, istorijos, kultūros institutai, aukštosios mokyklos. Tiktai, kai sugalvojamos ir leidžiamos tokios serijos, jos turi sisteminimo prasmę, neatsitiktinai kas išpešta ir padaryta. Čia yra sistema, nuoseklu ar nelabai nuoseklu, viską apima ar ne viską. Šitos serijos tokia vertė yra.

4 priedas. INTERVIU SU ROMU BATŪRA

Lietuvių istoriką „Lituanistinės bibliotekos“ P. Dusburgiečio „Prūsijos kronikos“ parengėją Romą Batūrą apklausė darbo autorė Virginija Vervečkaitė. 2009 m. lapkričio 24 d. garso įrašas.

Kokia buvo „Lituanistinės bibliotekos“ ideologija, koncepcija?

Į redakciją įėjo Istorijos instituto direktoriaus pavaduotojas J. Jurginis, Partijos istorijos instituto direktorius R. Šarmaitis. Tai matote, kokia komisija sudaryta buvo: R. Šarmaitis partijos ideologas, K. Korsakas buvo lietuvių literatūros instituto direktorius. Jeigu per seriją pasižiūrėsime, tai komisija įvairavo. Man rodos, tuo metu jau buvo šioks toks atšilimas, K. Korsako bei kitų lituanistų geranoriškumas ir siekis plačiau paskelbti lituanistinę medžiagą, leisti tuos toms. Tai iš tikrųjų buvo labai geras sumanymas ir jis po truputį vyko. Aišku, ten buvo lituanistiniai siekiai, bet buvo ta sovietinė ideologija. Man asmeniškai netrukdė, kad kažką turėčiau rašyti pagal kažkokį to meto kurpalių. Tuo metu tai tikrai buvo labai gera serija. Paskui pasirodė panaši „Mokslo paminklai“.

Pagal ką buvo sprendžiama kokius autorius ir leidinius leisti?

Faktiškai komisija sprendė. Pasiūlydavo specialistai arba, man atrodo, komisijos nariai žinojo kas dirba ir taip tiesiog pasiūlydavo. Spręsdavo bendrai – ir autorius kartais, ir komisijos nariai pasiūlydavo įtraukti tokį veikalą. Kūrybiškas darbas buvo, o ne kažkoks standartas ar iš karto numatyta.

Gal pamenate dėl kokių leidinių daugiausia kilo diskusijų, kas siūlyta išleisti, bet neišleista?

Vieną tai tikrai žinau. Tai Alberto Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“. Ji buvo ruošama anksčiau, bet paskui J. Jurginis, kaip komisijos narys, pasiėmė ir ji užkliuvo, kadangi ten su Maskva, XVII a. žmogus. „Prūsijos kronika“ ideologine prasme nekliuvo, nes čia su kryžiuočiais, senovės prūsai, o ten jau su Maskva, XVII a.vid. Žinau, jog „Lietuvos istorija“ buvo paruošta, pirmas paruošimas užšaldytas ir atrodė, kad nebeišeis. Ir tik paskui, gerokai vėliau, kai prasidėjo atgimimas, A. Vijūko-Kojelavičiaus „Lietuvos istorija“ išėjo. Buvo pertrauka, ne mažiau trijų ketverių metų sulaikymo laikotarpis. Knyga neišėjo dėl grynai ideologinių dalykų – priešas Maskva puola. A. Vijūkas-Kojelavičius nerašo apie tai, bet jis buvo įvykių dalyvis. Buvo uždrausta tokie dalykai, kad į seriją įtraukti su Rusijos agresija prieš Lietuvą susijusias temas.

Reikėdavo, kad įvadai, komentarai praeitų cenzūrą(...) Leidykla paruošia veikalą ir nuneša aprobuoti. Man rodos, kad buvo, jog atiduodi, o paskui jau ten pusiau pasidalina kam. Jie žiūri, reikalauja kai ką išmesti ir taip toliau. Su šituo veikalu nesusidūriau. Serijos leidimas faktiškai buvo kova už lietuvių ir valstybingumą. Čia ne šiaip sau, kad kažkur tave paskyrė. Grynai savo iniciatyva tą leidinį rengiau, pats sugalvojau ir pasiūliau. Nuo studijų prie tų laikų žiūrėjau, paskui vis gilinausi ir gilinausi. Planavau paruošti ir Lietuvos metraštį, bet jį paruošė R. Jasas. Prie „Prūsijos kronikos“ dirbau dešimt metų. Kūrybiniame darbe nieko negali suplanuoti. Prie vėlesnių laikų, XIX arba XX a., dirbti yra lengviau, bet prie tų senų.. Pavyzdžiui, vien tam žemėlapiui kiek laiko paruošti reikėjo, nežinau, kiek metų dar dirbau prie jo, kadangi jis mano sugalvotas. Tas žemėlapis yra pats tiksliausias Lietuvos istoriografijos žemėlapis. Be tokio žemėlapio sunkiai suvoksi, kas parašyta knygoje, skaitysi ir nieko nesuprasi. Romaną gali skaityti ir tai įdomu, jeigu kokie įvykiai, vietos keičiasi. Tai jeigu skaitai, pasižiūri žemėlapi. (...) Žemėlapis yra antras didžiulis darbas. Žemėlapis ir „Prūsijos kronika“ labai vertingas dokumentas, nes faktiškai XIII-XIV a. nėra tokio tikslumo žemėlapio ir lygio komentaro. Tas žemėlapis parodo, kokią erdvę apima tekstas. Ta erdvė nuo Pavyslio iki Kauno, Žemaitijos. Sudarinėjant žemėlapi teką ir prie Vyslos Prūsijoje plaukioji su žvejų laivais, kad pasiekčiau kokį nors piliakalnį, teką ir pėsčiomis Panemuniais vaikščioti. Ne viską aplankiau, bet toks siekis buvo. Kiti taip neruošia, man norėjosi, kad ta Lietuva ir ypač Prūsija būtų. Vietų ieškojau, kad būtų lengviau suprasti komentarus. Pavyko ypač ryškiai nustatyti, kad Dusburgietis kaltino prūsus, kai tuo tarpu taip elgėsi kryžiuočiai. Stengiausi, nes jaučiau pareigą.

Koks buvo tekstologinis teksto paruošimas?

Buvo labai sudėtingas, nesu lotynistas. Vertė mano buvęs dėstytojas L. Valkūnas, o vertimą leidykla užsakė. Jis išvertė. Tarp kitko, dar buvo senas vertimas prieškarinės Lietuvos žmogaus. L. Valkūnas jau turėjo aną vertimą, bet jis vis tiek peržiūrėjo ir išvertė. Tada gavau jo išverstą tekstą. Teko žiūrėti ir su originalu lyginti. Komentarus ruošiant, labai daug dirbome kartu, kadangi, kai paimi žodį, literatūriškai yra dešimt variantų. Tikrai dėl to, kad buvau tenai ir praktiškai žinojau, kur tas piliakalnis, pilis, miestas, galėjau pasakyti ir jam pasiūlyti šitą variantą. Šitaip mes ir dirbome. Tai čia toks neaprepiamas darbas buvo ir po truputį jaučiau didelę pareigą, kadangi šita kronika praktiškai yra pagrindinis šaltinis baltistikai ir lituanistikai. Ne tik lituanistikai, nes čia apie prūsus, sūduvius, vakarų lietuvius, skalvius, nadruvius, pagrindiniai duomenys. Kituose šaltiniuose yra labai mažai, o čia yra pagrindiniai. Todėl prūsistikai, baltistikai, lituanistikai čia yra atraminiai. Kitos kronikos (V. Marburgiečio) Prūsiją jau mažiau liečia(...). Tas jo tekstas, du trečdaliai yra unikali medžiaga, niekur nerandama, o kai kas yra paimta ir iš kitų kronikų.

Ši knyga buvo skirta plačiajai visuomenei ar orientuota į tam tikrus specialistus, mokslininkus?

Šiaip ji mokslui skirta, grynai mokslinis tekstas.

Ar buvo iš leidyklos kokių nors specialių reikalų kiek išsiplėsti galite?

Ne, na, maždaug buvo, rodos, numatyta, bet taip, kad mane ribotų – ne. Aš ir pats nieko negalėjau numatyti. Ką gali numatyti pradėdamas rinkti, ar surinksi 10 lankų ar 8, 5. Grynai mano viskas būdavo, tiktai redaktorius žiūrėdavo kalbą, tikrindavo ir lotyniškus tekstus. Recenzentas R. Jasas daugiau formalus buvo, bet pavyzdžiui S. Karaliūnas padėjo su kalbiniais dalykais. Tiesiog nueidavau ir konsultuodavomės, kaip daryti. V. Mažiulis žiūrėjo visus prūsų dalykus, asmenvardžius, vietovardžius. Turėjo būti kompaktiškas tekstas. Buvo labai įdomus darbas, dirbdavau, jog niekas neegzistudavo, nors nelengvas gyvenimas buvo. Ne pinigai čia buvo reikalas, o pareiga tėvynei tikraja to žodžio prasme. Dėl ko? Dėl to, kad jautei pareigą kažką padaryti tarptautiniu mastu. Čia gi yra pasaulinio masto dalykas. Šito šaltinio, kurį verčia ir į anglų, rusų kalbas, leidžia ir Amerikoje, nepadaryti gėda. Buvo kažkokia pareiga. Niekas netrukdydė, viską, ką sugebėjau padariau.

(...) Užmokestis simboliškas būdavo, krovikas daugiau gaudavo negu mokslininkas.

Šioje serijoje planuota išleisti Jono iš Vislicos „Prūsų karus“, bet neišėjo. Gal žinote dėl kokių priežasčių?

Šito negaliu pasakyti. Žinote, į priekį numato, paskui gal nespėjo, gal kokia konfliktinė situacija. Negalėčiau tikrai pasakyti.(...) Tiražai nebuvo pakartojami.

Kas Jums žinoma apie A. Vijūko- Kojelavičiaus „Lietuvos istorijos“ išleidimą?

Pirmąjį „Istoriją“ mačiau mašinėle surinktą, bet, man rodos, ji buvo ir atspausdinta. Keli egzemplioriai buvo įrišti, kai kas kopijas pasidarė, bet ji neišleista į viešumą. Tai jis reiškia buvo toks kaip parengiamasis tekstas. Paskui po daug metų pertraukos knyga jau išėjo šioje serijoje.

Kaip manote, ar tokia serija reikalinga, ar ji baigėsi (sustojo) eiti? Kodėl tai įvyko?

Man atrodo serija labai reikalinga ir suvaidino didelį vaidmenį. Tuo metu buvo tokia sovietizacija, o vis tiek ėjo lituanistinė serija. Man atrodo, labiausiai tam nusipelnė K. Korsakas. Jis buvo toks sovietinis ideologas, bet vis tiek šalia to būdamas instituto direktoriumi, labai nusipelnė, stengėsi (...) Galėtų iš pagarbos leisti ir būtų galima leisti. Dėl kokių priežasčių serija nustojo eiti –

nežinau, bet galvoju, kad yra mažai žmonių, galinčių parengti tokius leidinius. Lituaniškoje gal dar yra daugiau negu istorijoje. Kita priežastis – dabar yra daug naujų galimybių, kitų serijų. Bet, žinoma, reikėtų tęsti. Kita vertus, gal ir idėjų trūksta. Keičiasi laikas, gal neatsiranda ir autorių, ir veikalų, kadangi kiti pateko į „Lietuvos mokslo“ seriją. Joje išleisti veikalai, kurie galėtų būti lituanistikos serijoje. Man rodos, pritrūksta ir jėgų, ir galimybių turbūt. Lituaništinė serija tikrai galėtų eiti, kad ir kas penki metai paruoštų nors vieną knygą.

5 priedas. SERIJOS REPERTUARO ANALIZĖ

LEIDINIŲ CHRONOLOGINĖ KLASIFIKACIJA	
Amžius	Leidinys
XIII-XIV a.	V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“
XVI a.	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“, „Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“
XVII a.	A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“
XVIII a.	P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“
XIX a.	J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, S. Stanevičius „Raštai“, V. Ažukalnis-Zagurskis „Raštai lietuviški“, „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“, J. Andziulaitis-Kalnėnas „Raštai“, M. Valančius „Raštai“ 2 T., V. Pietaris „Rinktiniai raštai“, L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“, S. Daukantas „Raštai“, 2 T., „Vertimai ir sekimai“, „Istorija žemaitiška“, Keturakis „Rinktiniai raštai“, A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“, L. Ivinskis „Raštai“, „Lietuvių didaktinė proza“
XIX a.pb.- XX a.pr.	J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, Vydūnas „„Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“
LEIDINIŲ TEMINĖ KLASIFIKACIJA	
Tema	Leidinys
Grožinė literatūra	Keturakis „Rinktiniai raštai“, S. Daukantas „Vertimai ir sekimai“, J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, S. Stanevičius „Raštai“, V. Ažukalnis-Zagurskis „Raštai lietuviški“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“, A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“, Andziulaitis-Kalnėnas „Raštai“, M. Valančius „Raštai“ 2 T., V. Pietaris „Rinktiniai raštai“, „Lietuvių didaktinė proza“
Etnologija, folkloristika	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“
Kalbotyra	P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“
Istorija	„Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“, A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“, S. Daukantas „Istorija žemaitiška“ 2 T., „Raštai“, 2 T., J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“, L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“, Vydūnas „„Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“, L. Ivinskis „Raštai“, „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“
LEIDINIAI PAGAL PAGRINDINIO TEKSTO SUDĖTĮ	
Rūšis	Leidinys
Monoleidinys	V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“, „Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“, J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“, A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“, J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas

	apie Lietuvą ir Žemaitiją“, „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, „Istorija žemaitiška“, Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“
Rinkinys	S. Stanevičius „Raštai“, V. Ažukalnis- Zagurskis „Raštai lietuviški“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“, J. Andziulaitis- Kalnėnas „Raštai“, M. Valančius „Raštai“ 2 T., V. Pietaris „Rinktiniai raštai“, L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“, S. Daukantas „Raštai“, 2 T., „Vertimai ir sekimai“, Keturakis „Rinktiniai raštai“, A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“, L. Ivinskis „Raštai“, J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, „Lietuvių didaktinė proza“
LEIDINIAI PAGAL KALBĄ	
Rūšys	Leidinys
Lietuvių k.	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“, A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“, J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, S. Stanevičius „Raštai“, V. Ažukalnis- Zagurskis „Raštai lietuviški“, „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“, J. Andziulaitis-Kalnėnas „Raštai“, M. Valančius „Raštai“ 2 T., V. Pietaris „Rinktiniai raštai“, L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“, S. Daukantas „Raštai“, 2 T., „Vertimai ir sekimai“, „Istorija žemaitiška“, Keturakis „Rinktiniai raštai“, A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“, L. Ivinskis „Raštai“
Lotynų k.	P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“
Lenkų k.	J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“
Vokiečių k.	V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“, P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“
Rusų k.	M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, „Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“
LEIDINIAI PAGAL TURINIO ORIGINALUMĄ	
Rūšys	Leidinys
Originalusis	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“, A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“, J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, S. Stanevičius „Raštai“, V. Ažukalnis-Zagurskis „Raštai lietuviški“, „Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“, J. Andziulaitis-Kalnėnas „Raštai“, M. Valančius „Raštai“ 2 T., V. Pietaris „Rinktiniai raštai“, L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“, S. Daukantas „Raštai“, 2 T., „Vertimai ir sekimai“, „Istorija žemaitiška“, Keturakis „Rinktiniai raštai“, A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“, L. Ivinskis „Raštai“
Verstinis	„Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“, V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“, M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“, Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“, J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“
Leidinys su lygiagrečiu tekstu	M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“
ĮVYKIO AR ASMENS GARBEI IŠLEISTI LEIDINIAI	

Rūšys	Leidinys
Jubiliejinis	M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“, V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“, A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“

6 priedas. LEIDINIAI PAGAL SERIJOS LEIDYBOS INTERVALUS

LEIDINIŲ KLASIFIKACIJA PAGAL SERIJOS LEIDYBOS INTERVALUS IR INTENSYVUMĄ	
Metai	Leidinys
SOVIETMETIS	
1966	M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“
1967	J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“, S. Stanevičius „Raštai“
1968	V. Ažukalnis- Zagurskis „Raštai lietuviški“,
1969	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“
1970	„Lietuvaininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“, A. Baranauskas „Raštai“ 2 T., J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“
1971	„Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“, Andziulaitis-Kalnėnas „Raštai“
1972	M. Valančius „Raštai“ 2 T.
1973	V. Pietaris „Rinktiniai raštai“
1974	M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“
1975	L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“
1976	S. Daukantas „Raštai“, 2 T., Keturakis „Rinktiniai raštai“
1977	J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“, M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“
1982	„Lietuvių didaktinė proza“
1984	S. Daukantas „Vertimai ir sekimai“
1985	P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“
1986	P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“
1987	A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“
1988	A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“
NEPRIKLAUSOMYBĖ	
1995	S. Daukantas „Istorija žemaitiška“ 2 T., L. Ivinskis „Raštai“
1999	V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“
2001	Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“

7 priedas. „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių tiražai

Metai	Leidiny	Tiražas
	SOVIETINIS LAIKOTARPIS	
1966	M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“	5000
1967	J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“ S. Stanevičius „Raštai“	6000 6000
1968	V. Ažukalnis- Zagurskis „Raštai lietuviški“,	6000
1969	J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“	6000
1970	„Lietuvininkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“ A. Baranauskas „Raštai“ 2 T. J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“	15 000 t.1.- 5000, t.2.- 5000 15 000
1971	„Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“ Andziulaitis- Kalnėnas „Raštai“	15 000 10 000
1972	M. Valančius „Raštai“ 2 T.	t.1.- 5000, t.2.- 5000
1973	V. Pietaris „Rinktiniai raštai“	10 000
1974	M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“	15 000
1975	L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“	12 000
1976	S. Daukantas „Raštai“ 2 T Keturakis „Rinktiniai raštai“	t.1.- 10 000, t.2.- 10 000 10 000
1977	J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“ M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“	15 000 8000
1982	„Lietuvių didaktinė proza“	5000
1984	S. Daukantas „Vertimai ir sekimai“	10 000
1985	P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“	10 000
1986	P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“	7000
1987	A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“	10 000

1988	A. Vijūkas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“	45 000
	NEPRIKLAUSOMYBĖS LAIKOTARPIS	
1995	S. Daukantas „Istorija žemaitiška“ 2 T. L. Ivinskis „Raštai“	t.1.-2500, t.2.- 2500 1500
1999	V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“	Nenurodyta
2001	Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“	2000

8 priedas. „Lituanistinės bibliotekos“ leidinių numeracija

LEIDINYS	SERJOS NUMERIS
M. Lietuvis „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“	-
J. Goštautas „Ponas teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją“	-
S. Stanevičius „Raštai“	-
V. Ažukalnis- Zagurskis „Raštai lietuviški“,	-
J. Lasickis „Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus“	-
„Lietuvinkai: apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje“	-
J. Basanavičius „Rinktiniai raštai“	-
A. Baranauskas „Raštai“ 2 T.	-
Andziulaitis- Kalnėnas „Raštai“	9
„Lietuvos metraštis: Bychovco kronika“	10
M. Valančius „Raštai“ 2 T.	11-12
V. Pietaris „Rinktiniai raštai“	13
L. A. Jucevičius „Mokyti žemaičiai“	14
M. Mažvydas „Pirmoji lietuviška knyga“	15
S. Daukantas „Raštai“ 2 T	16-17
Keturakis „Rinktiniai raštai“	18
M. Husovianas „Giesmė apie stumbrą“	19
J. Šliūpas „Rinktiniai raštai“	20
„Lietuvių didaktinė proza“	21
S. Daukantas „Vertimai ir sekimai“	22
P. Dusburgietis „Prūsijos žemės kronika“	23
P. Ruigys „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas“	24
A. Tatarė „Pamokslai išminties ir teisybės“	25
A. Vijauskas-Kojelavičius „Lietuvos istorija“	26
S. Daukantas „Istorija žemaitiška“ 2 T.	-
L. Ivinskis „Raštai“	-
V. Marburgietis „Naujoji Prūsijos kronika“	30
Vydūnas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“	31

9 priedas. REKLAMINIS LEIDINYS „NAUJA KNYGŲ SERIJA“

